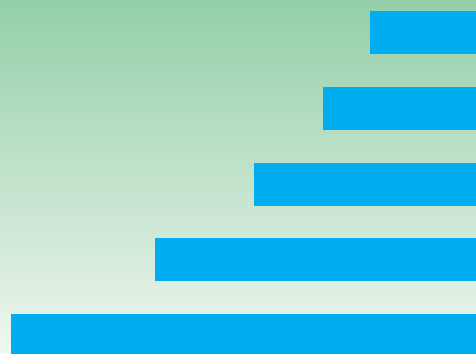

TÕULOOMAKASVATUS

EESTI TÕULOOMAKASVATUSE LIIT
EMÜ VETERINAARMEDITSIINI JA
LOOMAKASVATUSE INSTITUUT

ISSN 1406-3395

AUGUSTIKUU OLI SÜNDMUSTEROHKE

Fotod: O. Saveli

Eesti Lambakasvatajate Selts

tähistas tõugude tunnustamise 50 aastat Kurgjal 2. augustil

Suveniirlaud oli rikkalik

Konkursil osalejad

Eesti Hobusekasvatajate Selts

korraldas raskeveohobuse päeva Nurmenuku puhkekeskuses 9. augustil

Rikkalikku auhinnalauda hindavad vasakult keskuse perenaine **Viktoria Kaasik**, EHSi president **Hillar Kald**, eesti raskeveohobuste omanik Soomes **Saija Huttunen**, EHSi direktor **Krista Sepp** ja **Marja Hietakorpi**

Esimese karika sai parim aretustäkk **Kuningas 2184 ER** (omanik **V. Kaasik**)

Leedu Vabariik

korraldas (21.–22. aug) Balti riikide tõuaretuse 14. ja (24.–27. aug) Euroopa Loomakasvatuse Assotsiatsiooni (EAAP) 59. aastakonverentsi Vilniuse lähedal

Le Meridien Villa konverentsikeskus
(20 km Vilniusest Riia suunas)

EAAPi aastakonverentsi avas Vilniuse Sümfooniaorkester menuka kontserdiga

Prof **Haldja Viinalass** ja Leedu Loomakasvatuse instituudi vanemteadur **Violeta Razmaite**

NR. 3 SEPTEMBER 2008

Hea lugeja!

SISUKORD

Loomakasvatus

2 *M. Piirsalu*. Eesti loomakasvatus 2008. a I poolaastal

Veised

4 *T. Põlluäär*. Euroopa Punaste Piimatõugude Assotsiatsiooni aastakoosolek

7 *A. Sonets*. Saarte kaunimad lehmad on valitud

8 *T. Bulitko*. Holsteini Viss 2008 on Riia

10 *T. Bulitko*. Holsteinide Euroopa liikmesorganisatsioonide tegevjuhtide koosolek Küprosel

Sead

12 *R. Kaselo*. Eesti sealihatootjad Kanadas

Hobused

14 *K. Sepp*. Eesti raskeveohobuste konkurs 2008

15 *K. Sepp*. Eesti tõugu noorhobuste jõudluskatsed Kõljalas

17 *K. Sepp, A. Kallaste*. Parimad tori tõugu noorhobused konkureerisid Tori hobusekasvanduses

Karusloomad

18 *D. Mägi*. Küülikute kevadnäitus

Jõudluskontroll

20 *K. Ives*. Jõudluskontrollist Põhja-Ameerikas

22 *M. Uba*. Eesti punase tõu holsteniseerimine

Veterinaaria

23 *A. Viltrop*. Sigade aafrika katk Kaukaasias ja Venemaal

Kroonika

24 *O. Saveli*. Tõuloom 12. korda Ülenurmel

26 *O. Saveli*. Saksamaa avatud konkursi 2008 korraldusest

28 Silvia Pallon 75

28 Leo Nigul – *in memoriam*

Alo Tänavotsa foto

Septembri esimese nädala laupäev on tõuaretajatele loomakasvatusaasta kulminatsiooniks, sest on võimalik üheskoos esitleda oma karja, tõu või loomaliigi parimaid. Nemad on selgunud suvistel konkurssidel ja iga võitja omaniku aukohus on tulla temaga Ülenurmele Tartu sügisnäituse ja TÕULOOMA ühisüritusele, mida korraldavad Eesti Põllumajandusmuuseum ja Eesti Tõuloomakasvatuse Liit koos aretusühingutega. Ilmataat austas neid saju peatamisega kogu päevaks.

Tõuaretajatele ja loomaomanikele võib kinnitada, et iga aastaga loomade ja lindude aretuslik väärtus ning nende esitus paraneb. Seda seisukohta jagavad ka näituse külastajad, kes on aastate jooksul jälginud meie tegemisi. Paljud tuntud inimesed on avaldanud kiitust ka selle üle, et siin saab kokku nii paljude sõpradega ja pole vaja ise kohtumist korraldada. Meenub 45 aasta tagune Tori loomakasvatuspäev, kuhu iseenesest mõistetavalt mindi ja sõber pidi ka kohal olema. Muret teeb ainult põllumajandusministri üleliigne töökoormus, mis pole tal võimaldanud kahel aastal loomakasvatusüritusest osa võtta ega üheskoos tehtust rõõmu tunda. Vähemalt kaks eksministrit olid kohal.

Loomakasvatusaasta üheksa kuud on möödunud rahuldavalt. Lehmade piimatoodang on püsinud plusspoolel, aga lehmade arv on kahanenud mitme tuhande võrra. Lammaste arv kasvab kiiresti, sigade ja lindude arv on stabiliseerunud. Loomakasvatussaaduste kokkuostuhinnad jälgivat maailmaturu hindasid, nagu kütusehinnadki. Siingi meenub aastakümnete tagune kooliskäik, kus füüsikas õpetati miinimum- ja maksimumtermomeetri funktsiooni. Tundub, et Eesti turg jälgib pingsalt põllumajandussaaduste maailmaturu hindade muutusi miinimum-, aga kütusehindu maksimumtermomeetri järgi. Ainult mõne kuu jooksul maksti piima eest teiste EL riikidega võrreldavat piimahinda.

Kuid eriliseks probleemiks jääb väiketootjatele piimatööstuste poolt kehtestatud „kokkuveokvoot“, mille aluseks toodetav piimakogus päevas. Huvitav küll, miks Eesti piimatööstuste omanikfirmad ei rakenda samu põhimõtteid oma kodumaal Soomes, Hollandis, Inglismaal või mujal, kus väikefarme on hoopis rohkem. Kõlanud on soovitus, et väiketootjad hakkaksid ainukesele ühistulisele piimatööstusele E-Piim konkurenti ehitama. Juba oleme unustanud, kuidas käis piimatööstuste erastamine rohkem kui 15 aastat tagasi. Loomakasvatavad võivad uhked olla, et ainukesel tegevusalal Eestis tõuaretuses pakuvad teenust ainult neile kuuluvad seltsid ja ühistud.

Olev Saveli

Maaelu Edendamise Sihtasutus toetas ajakirja väljaandmist.

L O O M A K A S V A T U S

Eesti loomakasvatus 2008. a I poolaastal

Ph. D. Matti Piirsalu

Põllumajandusministeeriumi põllumajandusturu
korraldamise osakonna nõunik

Statistikaameti esialgsed andmed ja põllumajandusministeeriumi prognoosid 2008. a esimese poolaasta loomakasvatuse kohta näitavad veiste, sealhulgas piimalehmade, ja sigade arvu vähenemist ning lammaste-kitsede ja lindude arvu kasvu. 2008. a 30. juuni seisuga oli meil vabariigis 244 200 veist (–3%), sealhulgas 103 200 (–5%) piimalehma, 370 800 siga, 100 000 (+10%) lammast ja kitse ning 1 715 900 lindu.

Tabel 1. Loomade ja lindude arv seisuga 30. juuni (tuhandetes)

Näitajad	2007	2008	2008/2007	
			+/-	%
Veiste arv	252,2	244,2	–8,0	97
sh lehmade arv	108,1	103,2	–4,9	95
Sigade arv	371,5	370,8	–0,7	100
Lammaste ja kitsede arv	90,8	100,0	+9,2	110
Lindude arv	1711,7	1715,9	+4,2	100

Allikas: ESA, PM

Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti põllumajandusloomade registrisse oli 2008. a 30. juuni seisuga kantud 249 293 veist, sealhulgas 103 992 piimalehma, lisaks 8008 lihalehma, 66 908 lammast ja 2125 kitse (tabel 2).

Kõige enam oli veiseid Järvamaal – 32 232, järgnesid Lääne-Virumaa 31 209 ja Pärnumaa 24 430 veisega. Piimalehmi oli samuti kõige enam Järvamaal – 15 682, järgnesid Lääne-Virumaa 12 555 ja Pärnumaa 10 685 lehماغа.

Lambaid kasvatatakse kõige enam Saaremaal, kus neid oli 30. juuni 2008. a seisuga 12 352, järgnesid 6686 lambaga Valgamaa ning 5090 lambaga Viljandimaa. Kitsekasvatus on enim arenenud Pärnumaal, kus 30. juunil 2008. a oli neid registrisse kantud 377, Saaremaal oli 263 ja Läänemaal 186 kitse.

Piimatootmine

Piima toodeti 2008. a I poolaastal statistikaameti andmetel 348 362 t, mis oli 2007. aasta sama perioodiga võrreldes 1377 t rohkem. Lehmade arv oli väiksem, kuid lehma kohta lüpsiti piima 135 kg võrra enam.

Maikuu ületas Kõljala Põllumajandusliku OÜ lehm Täpik 2005. a septembrist püsinud Põlva Agro OÜ lehm Hesa Eesti päevalüpsi rekordi 76,8 kg. Täpik suutis rekordi ületada 2,5 kiloga, lüpses maikuu kontroll-lüpsil

79,3 kg päevas. Täpiku püstitatud päevalüpsi rekord ei püsinud kaua. Juba 2. juulil lüpsis Põlva Agro OÜ lehm Semu 80,7 kg ehk 1,4 kg võrra enam.

Tabel 2. Loomade arv maakondades 2008. a 30. juuni seisuga (PRIA andmeil)

Maakond	Veiseid	Piimalehmi	Lihalehmi	Lambaid	Kitsi
Harju	14 860	5757	679	4627	175
Hiiu	3985	843	694	3419	79
Ida-Viru	6660	2459	219	1505	145
Jõgeva	22 982	10 367	209	3615	47
Järva	32 232	15 682	191	2082	91
Lääne	10 846	3442	1113	2611	186
Lääne-Viru	31 209	12 555	625	3308	213
Põlva	14 178	6455	232	4224	86
Pärnu	24 430	10 685	708	4433	377
Rapla	17 548	6968	789	3221	93
Saare	16 320	6079	980	12 352	263
Tartu	15 624	6737	250	4739	80
Valga	10 070	3859	379	6686	97
Viljandi	18 241	7981	422	5090	83
Võru	10 108	4123	518	4996	110
Kokku	249 293	103 992	8008	66 908	2125

Piimatööstustele realiseeriti 310 700 t 4%-lise rasva- ja 3,3%-lise valgusisaldusega piima, millest kuulus eliitsorti 56%, kõrgemasse sorti 41% ning I sorti 3%. Varutud piimakogus suurenes 11 600 t ehk 4% võrra. Kokkuostetud piim moodustas kogutoodangust 89%.

Käesoleva aasta I poolaastal oli keskmine piima kokkuostuhind oluliselt kõrgem kui eelmisel aastal. Jaanuaris

Foto 1. Üheskoos rikkalikul karjamaal

(T. Põlluäär)

oli 5236 kr/t, veebruaris 5259 kr/t ja märtsis 5249 kr/t. Nagu oli oodata, hakkas aprillikuust piima kokkuostuhind alanema, 4878 kr/t, maikuus oli kokkuostuhind 4563 kr/t ja juunikuus 4521 kr/t. Kahjuks see kokkuostuhinna tase piimatootjaid ei rahulda.

Euroopa Liidu üldine piimatootmise ja -toodete olukord oli 2008. a I poolaastal hea, olles oluliselt erinev ajast, kui piimakvoodid kehtestati. Rõõmustav meie jaoks on see, et positiivsetele turuprognosidele tuginedes suurendas Euroopa Komisjon 1. aprillist 2008. a ühekordselt kõikide liikmesriikide piimakvoote 2% võrra. Eesti piimakvoot suurenes ligi 13 000 t võrra ja on 659 295 360 kg. Alates 2015. aastast plaanitakse piimakvoodi täielikku kaotamist.

31. märtsil 2008. a lõppenud kvoodiaasta esialgsete andmete kohaselt tarnisid piimatootjad tööstustele 594 700 t piima ehk 93,5% aasta tarnekvoodist ja turustasid otse lõpptarbijatele 6500 t piima ehk 63,1% aasta otseturustuskvoodist. Võrreldes eelmise kvoodiaastaga suurenes tööstustele tarnitud piimakogus 0,3% võrra ja otse lõpptarbijatele turustatud piimakogus vähenes 12,5%.

1.–15. juulini 2008. a toimunud iga-aastase kvoodi suurendamise taotlemise tulemusel suurendati 303 kvoodiomaniku ehk umbes neljandiku tarnekvooti 17 600 t ja otseturustuskvooti 1400 t võrra.

Lihatootmine

2008. aasta I poolaastal toodeti tapaloomade ja -lindude elusmassi kokku 54 550 t, mis on 2007. aastaga võrreldes 3730 t ehk 7% võrra enam (tabel 3).

Sealiha

2008. a I poolaastal oli sealihatoodang elusmassis 32 180 t, mis on 3995 t enam kui 2007. a. Lihatöötlemisettevõtted otsisid kokku 212 900 siga, kellest tapamassi saadi 16 900 t. Sea lihakeha keskmine mass oli 80 kg. Sealiha osatähtsus liha kogutoodangus oli 59%, mis on möödunud aastaga võrreldes vähenenud 4% võrra. Sealiha keskmine kokkuostuhind oli 25,47 kr/kg.

Põrsaid sündis 2008. a I poolaastal 358 200. See on 7500 põrsa ehk 2% võrra enam kui eelmisel aastal. Sellest tulenevalt on oodata käesoleva aasta II poolal sealihatoodangu mõningast kasvu.

Veiseliha

Lihatõugu veiste üldarv on pidevalt kasvanud ning PRIA registrisse oli neid kantud 2008. a 30. juuni seisuga 27 970. Kõige enam oli hereforde, järgnesid aberdiini-anguse, limusiini ja šarolee tõugu veised. Veiseliha osatähtsus kogu lihatoodangust oli 2008. a I poolaastal 20%.

Vasikaid sündis 2008. a I poolaastal 59 200, mis on 1300 võrra vähem kui möödunud aastal.

2008. a I poolaastal toodeti Eestis veiseliha eluskaalus 13 181 t, mis on 940 t ehk 7% võrra vähem kui eelmisel aastal. Lihatöötlemisettevõtete poolt kokkuostetud 18 000 veisest

saadi 4300 t liha, mis on 621 t vähem kui eelmisel aastal.

Tabel 3. Lihatoodang elusmassis 2007. ja 2008. aasta I poolaastal (tonnides)

Näitajad	2007	2008	2008/2007	
			+/-	%
Tapaloomade ja -lindude elusmass	50 820	54 550	+3730	107
sh veistel	14 121	13 181	-940	93
sigadel	28 185	32 180	+3995	114
lammastel ja kitsedel	471	473	+2	100
lindudel	8043	8716	+673	108

Allikas: ESA, PM

Tabel 4. Prognoositav lihatoodang I poolaastal tapamassis 2007. ja 2008. aastal (tonnides)

Näitajad	2007	2008	2008/2007	
			+/-	%
Loomade ja lindude tapamass	33 930	36 727	+2797	108
sh veistel	7907	7381	-526	93
sigadel	20 011	22 848	+2837	114
lammastel ja kitsedel	221	222	+1	100
lindudel	5791	6276	+485	108

Allikas: PM

Veiseliha keskmine kokkuostuhind oli 2008. a jaanuarikuus (sulgudes 2007. a) 17,95 (19,69) kr/kg, veebruarikuus 16,69 (17,27) kr/kg, märtsikuus 16,08 (20,37) kr/kg, aprillikuus 18,15 (18,07) kr/kg, maikuus 19,75 (21,22) kr/kg ja juunikuus 15,13 (17,05) kr/kg. 2007. a maksti veiseliha eest märgatavalt rohkem.

Euroopa Liidu 2008. a I poolaasta veiseliha turuolukord oli endiselt stabiilne ja tootjahinnad jätkuvalt head, olgugi et veidi madalamad kui 2007. a.

Lamba- ja kitseliha

2008. a I poolaastal toodeti lamba- ja kitseliha elusmassis 473 t, mis on 2 t võrra enam kui 2007. aastal. Lambaid ja kitsi osteti kokku 1400 ja neist saadi 25,2 tonni liha tapamassis. Ühelgi meie taasiseseisvumise aastal ei ole lamba- ja kitseliha veel nii palju I poolaastal toodetud ega varutud, kuid osatähtsus kogu lihatoodangust tapamassis on ikka 1% piirimal.

Euroopa Liidu suuremates lambaliha tootvates riikides vähenes 2008. a I poolaastal toodang ja lambalihahinnad olid 2002.–2006. a keskmisest madalamad. Samal ajal on vähenenud ka lambaliha tarbimine. 2007. a tarbiti Euroopa Liidus inimese kohta

Foto 2. Emmu Farm OÜ avas kaasaegse kanala (J. Andrei)

2,8 kg lambaliha. Prognoosid kinnitavad tarbimise languse jätkumist järgnevatel aastatel.

Linnuliha

Lindude arv oli 2008. a 30. juuni seisuga 1 715 900, mis on 4200 võrra enam kui eelmisel aastal. Lindude arvukuse väikene kasv on tingitud turusituatsiooni paranemisest. Kui 2007. a I poolaastal toodeti linnuliha 8043 t, siis käesoleval aastal 8716 t ehk 673 t enam. Linnuliha osatähtsus kogu lihatoodangust tapamassis oli 2008. a I poolaastal 18%.

Munatootmine

2008. a I poolaastal toodeti meil 62 547 000 muna, mis on 29 910 000 ehk 32% võrra vähem kui eelmisel aastal. Munatootmise vähenemise peamiseks põhjuseks on üha tihenev konkurents Leedu, Läti ja Soome munatootjatega. Oma osa tootmise vähenemises on kahtlemata 2006. ja 2007. a esimesel poolel linnugripi kartuses kehtestatud veterinaarsetel piirangutel, mis keelustas tibude ja noorlindude müügi avalikel turgudel ning laatadel. 2007. a Newcastle'i haiguse puhang lõpetas munade tootmise OÜs Abja Muna, kuid nüüdseks on seal munatootmine taastatud. AS Tallegg hukkas möödunud aastal Newcast-

Foto 3. Eesti munaturg globaliseerub

(S. Tänavots)

le'i haiguse tõttu ligi veerand miljonit munakana, mistõttu 2007. a IV kvartalis ja käesoleva aasta I poolaastal munade tootmine Eestis oli oluliselt väiksem.

Kui 2007. a I poolaastal saadi kana kohta 129 muna, siis käesoleva aasta samal perioodil kanade munaproduktiivsus on oluliselt paranenud ja kana kohta saadi 140 muna.

VEISED

Euroopa Punaste Piimatõugude Assotsiatsiooni aastakoosolek

Pm-mag Tõnu Põlluäär
ETKÜ

8.–10. juulini toimus järjekordne Euroopa Punaste Piimatõugude Assotsiatsiooni (ERDB) aastakoosolek. Seekordseks võõrustajaks oli Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistu, kel oli võimalus näidata, kui hästi rahvusvahelise konverentsi korraldamisega hakkama saadakse. Ürituse esimesel päeval oli konverents Tallinnas, teisel EPK visikonkurss Ülenurmel ja kolmandal päeval tutvuti aretuskarjadega.

Teisipäeva pärastlõunaks saabusid delegaadid Viru hotelli, mille konverentsikeskuses toimus koosolek. Kokku oli osalejaid 40, kellest pooled olid Eestist, pooled mujalt maailmast. Registreerunud liikmesmaade esindajad olid kohal, v.a Venemaa, kes ka hilisemale arupärimisele ei ole paraku vastanud. Külalisena osales Austraalia, kes ühtlasi esindas ka rahvusvahelist punase tõu organisatsiooni (IRCC).

Eelnevalt kokku lepitud päevakava oli üheksapunktiline. Alustati traditsiooniliselt ERDB presidendi sõnavõetuga. Viimased kaks aastat on olnud presidendiks Tõnu Põlluäär. Oma sõnavõetus rõhutas ta ERDB koostöö tähtsust. Organisatsioon peab arenema ka tulevikus jõudsalt, et olla kasulik nii suurtele kui väikestele punast tõugu kasvatavatele farmidele erinevates liikmesmaades. Kahe

aasta jooksul toimus organisatsioonis kaks suuremat sündmust – rahvusvaheline konverents Taanis ja Rootsis 2007. a ning liikmesmaade klassifitseerijate koolitus Saksamaal. Samuti suheldi aktiivselt omavahel ja arendati kodulehte, mis peaks valmima oktoobriks 2008. Kuid alati saab koostööd veel tihendada ja teha seda palju efektiivsemalt. Sõna sai ka ETKÜ president Aavo Mölder, kes tervitas külalisi ja kirjeldas Eesti piimatootmise hetkeseisu. Päevakava kohaselt esitasid kõik liikmesmaad aretus-töö (10 min) ettekanded.

Foto 1. SRB juht Maks Eriksson, järgmine ERDB president
(T. Põlluäär)

Foto 2. Popi (AP78 RH7) oli 2007. a publiku lemmik; omanik Tartu Agro AS (T. Põlluäär)

Saksamaa kohta tegi ettekande Claus-Peter Tordsen, kes Eesti aretajatelegi tuntud kui mitmete EPK konkursside kohtunik. Angli tõu (ANG) olukord on päris hea. Kuid nii Saksamaal kui mujalgi maailmas väheneb lehmade arv. 2007. a oli tõuraamatus ligi 12 000 lehma, kelle piimajõudlusnäitajad olid 8266–4,72–390–3,64–301–691. Viimase 15 a jooksul on toodang tõusnud 2500 kg, paranenud on poegimiskerguse näitajad ning lehmad püsivad kauem karjas. Tuleviku aretuseesmärgiks seavad angli tõu aretajad 9500 kg piima, selles 3,80% valku. Samuti vähendavad nad punasekirju holsteini (RH) kasutamist, sest tõug on halvendanud viljakusnäitajaid, piima kuivainesisaldust, rohkem esineb raskeid poegimisi. 2016. a plaanitakse RH osa viia miinumini, et verelisuus ei ületaks 12,5% (taoline eesmärk on ka taani punase tõu aretusprogrammis). Suurt rõhku pannakse pulliemade ja pullide valikule.

Läti ettekande tegi Maris Lidaks, kes on vastutav läti pruuni tõu aretusprogrammi eest. Seda tõugu on 66% lehmadest, seejuures holsteini osatähtsus suureneb. Mõõdunud aasta piimatoodang lehma kohta oli 5476 kg (tõuraamatu lehmadel 6139 kg). 80% karjadest on kuni 10 lehma. 25% lehmadest seemendatakse testpullide spermaga ja aretusväärtuste hindid avaldatakse siis, kui pullil on vähemalt 60 tütart.

Norrast esines Geno müügijuht Sverre Bjornstad. Firma tegutseb juba 1935. aastast. Seemendusjaamades on neil 750 pulli. Kõikidest lehmadest on 97% norra punasekirjut tõugu (NRF), samal määral peetakse jõudluskontrolli. Piimatoodang ei ole kõrge, 7000 kg lehma kohta aastas, kuid rohkemat oma rahva toitmiseks polevat vajagi. Norra ei ole ka EL liige. Tähtsamaks peetakse kergest poegimist, head tiinestumist ja tervist. 40% lehmadest seemendatakse testpullidega. Firma on algatanud mitmeid Norrale kasulikke projekte maailmas (NRF ristamiskatsed holsteinidega Kalifornias, mitmed spermaga ning genoomseleksiooniga

seotud projektid), millest võiks kasu olla kunagi ehk meilegi.

Leedu ettekande tegi leedu punase tõu aretusprogrammi eest vastutaja Juozas Darbutas. Leedus on 43 844 punast tõugu lehma jõudluskontrollis, mis on 45,6% kõikidest lehmadest. 2007. a olid piimajõudluse näitajad järgmised: 5754–4,39–253–3,47–200–453. Holsteini 1. laktatsiooni lehmadel oli piimatoodang isegi madalam (10 kg) kui punastel lehmadel. Testiti 11 pulli, kellega seemendati 12% lehmadest, välja valiti 367 potentsiaalset pulliema. Kasutatakse parimaid pulle üle kogu maailma (RH, TP, PPK, AY jt).

Rootsist esines rootsi punasekirju (SRB) tõu ühistu president Mats Eriksson, kes keskendus rohkem Taani ja Rootsi aretusühistute 2008. a ühinemisele. Ta rõhutas ka seda, et on täiesti reaalne sarnase ühistu olemasolu tulevikus kõikidel punastel piimatõugudel Euroopas, kus oleks ühine aretusprogramm. Samuti ütles ta, et ei ole mõtet aretada liiga suurt lehma, piisab, kui ristlõu kõrgus on 135–140 cm. Tähtis on see, et lehma oleks kerge majandada.

Eesti ettekande tegi artikli autor ning põhiseisukohad on EPK aretajatele juba teada.

Taanist esines taani punase (TP) tõu aretusprogrammi juht Lisbet Holm, kes esitas aretusnäitajad ka rootsi punasekirju tõu (SRB) kohta. Ta rõhutas samuti ühinemise tähtsust: suundumine ühise aretusprogrammi poole, farmerid on omanikud, parem juurdepääs parimatele pullidele, uuringute ja teadustööde areng, ühine ekspordiprogramm jne. Veel rääkis ta ühtsest hindamisest põhjamaades, kuhu on kaasatud lisaks Taanile ja Rootsile veel ka Soome, seega aretusprogramm ning geneetiline hindamine globaliseerub.

Järgmise päevakorrapunkti ettekande „ERDB klassifitseerijate seminari tulemustest“ tegi Claus-Peter Tordsen. Novembris toimunud seminaril selgus, et liikmesmaadel on erinevad hindamissüsteemid. Kuna toimusid ka testhindamised, ilmnes et ka hindamistulemuste vahel on erinevused (jalad 6 p, udar 5 p, tüüp 7 p). Järeldus sellest, et ERDB klassifitseerijate koolitused peavad toimuma sagedamini ja peab määratlema ühtse lineaarse hindamise metoodika, tuleb valida uued tunnused tulevikuks. Järgmine koolitus toimub Rootsist Elmia näituse ajal 2008. a oktoobris.

Valminud on ERDB kodulehekülje projekt, mida on vaja veel täiendada. TP tõu aretusspetsialist Jesper Kring tutvustas tehtut, millele järgnes arutelu. Koduleht tehakse nähtavaks 1. oktoobril aadressil <http://www.red-dairy.com/>.

Arutleti ka IRCC ja ERDB vahelise koostöö arendamist tulevikus. Otsustati, et mõlema organisatsiooni juhtfiguurid saavad kokku ning arutavad aktuaalsetel teemadel ja IRCC esindajal on võimalus osaleda ERDB koosolekul tulevikuski. Ettekande

Foto 3. Vastset teadusmagistrit Tõnu Põlluäärt õnnitleb oponent pm-mag Anne Zeeemann (O. Saveli)

Tabel 1. EPK vissikonkursi tulemused

Lehmvasikad		
1. Uduke 8187130	Bestboy x Mabi	Sallasto OÜ
2. Brita 9310889	Bruto x Millennium-Red	Haage Agro OÜ
3. Õnne 9649651	Prelude x Acton-Red	Avo Kruusla
Lehmikud		
1. Gita 8096043	Gibsi-Red x Bruto	Türi TMK
2. Lindi 8091710	Arrow-Red x Cartoon	AS Tartu Agro (R)
3. Käde 7253850	Ascona x Cartoon	Tiia Parm
Cartooni 44018 tütreid		
1. Urbi 5806515	ei. Norrbacka	Sallasto OÜ
2. Karoliina 5885480	ei. Leikos-Red	AS Tartu Agro (R)
3. Urba 5806508	ei. Norrbacka	Sallasto OÜ
Esmaspoeginud lehmad		
1. Aasi 6788353	Ascona x OJY Mabru	Tartu Agro AS (V)
2. Amore 6683627	Ascona x Rolle	Heimtali HK OÜ
3. Bella 6788865	Ascona x ODA Best	AS Tartu Agro (R)
Noored lehmad		
1. Sära 6786724	Zober x SYD Garant	AS Tartu Agro (V)
2. Nööbi 5885947	Nööp x FYN Aks	AS Tartu Agro (V)
3. Britt 6786564	Bruto x SYD Garant	AS Tartu Agro (V)
Täiskasvanud lehmad		
1. Aia 3980316	FYN Aks x Gibbs-Red	AS Tartu Agro (V)
2. Bibi 5082728	Bruto x Tenor-Red	AS Tartu Agro (V)
3. Melli 3623664	Rubin-Red x Meteor	Vaimastvere Agro OÜ

australia punasest (ARDB) tõust tegi farmer John Williams. Ta tutvustas tõu aretuseesmärke ja tulevikusuundi ARDB aretuses ning tänas võimaluse eest olla külalisena ERDB koosolekul. Arutelu all oli uute tegevuste lisamine ERDB koostöösse, eelarve ja kõneldi ka muudel ärilistel teemadel. Direktorite kogu valimistel sai ERDB uueks presidendiks SRB president Mats Eriksson, asepresidentidena jätkavad ANG president Christina J. Paulsen-Schlüter ning Läti esindaja Maris Lidaks, sekretärina Lisbet

7500 kg on reaalne.

Järgmisena tutvuti OÜ Haage Agro farmiga, kus paar aastat tagasi valmis uus kaasaegne piimafarm. Farmis on 256 lüpsilehma (73% EPK, 27% EHF). Osaiühingu omanikeks on inseneriharidusega Toomas Pettai ja agronoomiharidusega Andres Härm. Osaiühingul on 25 töötajat ja 1500 ha maad. Peamised tegevusalad on taime- ja piimakarjakasvatus. 2007. a piimatoodang lehma kohta oli 8300 kg.

Holm. Järgmine koosolek toimub Taanis 2009. a novembris, mil seal on näitus Agromek.

Kolmapäeval (9. juulil) jätkati oma programmi EPK VISS 2008 valimistega Ülenurmel. Sombusest ja vihmasest hommikust sai üks kena suvepäev, kus ilmataat tervitas meid vaid ühe vihmasagaraga, kui võitja välja kuulutati. See mõjuski ergastavalt. Konkursil osales 12 loomaomanikku 67 veisega, keda esitleti kuues klassis: lehmvasikad (kahekuused), tiined lehmikud, pulli Cartoon 44018 tütreid, esmaspoeginud, noored ja täiskasvanud lehmad. Pealtvaatajad said kohtuniku, Taani farmeri Kristoffer Kappeliga oma arvamust võrrelda. Kui arvamus kohtuniku valikuga klappis, võis fortuuna valikul saada väikese meene.

2008. a EPK Vissiks valiti ASi Tartu Agro Vorbuse (V) farmist Aasi ja reservvissi tiitli sai Heimtali HK OÜ lehm Amore (tabel 1).

Neljapäeva (10. juuli) hommikul kell 8 algas farmituur. Esmalt külastasime Aivar Alviste Andre talu, mis on küll alles arenemisjärgus, kuid koos abikaasa Maega on ära tehtud suur töö. Peamisteks tegevusaladeks on piimakarjakasvatus ja söödavarumise teenustööd teistele farmidele. Nad alustasid mõne lehmaga täiesti tühjalt kohalt. Täna on talus 121 lüpsilehma (64% EPK, 36% EHF), kasutusel lüpsirobotid. Talul on 121 ha maad ja kolm töötajat. Seoses uuendustega vähenes 2007. aastal piimatoodang lehma kohta, kuid sel aastal on kõik taas tõusuteel ja lootus saada taas

Foto 4. Viss 2008 Aasi (RH50 AP21 TP15 SRB13); omanik Tartu Agro AS
(T. Põlluäär)

Foto 5. Aasi demonstratsioon ERDB koosolekust osavõtjatele
(T. Bulitko)

AS Tartu Agro Vorbuse farm tegeleb taime- ja loomakasvatusega, kuid põhirõhk on seemnekasvatusel ning tõuloomade aretusel. Tartu Agrot võib nimetada eesti loomakasvatuse lipulaevaks, mistõttu oli suur rõõm näidata ühte osa sellest ka Euroopa külalistele. Tartu Agros on 198 töötajat, neist 21 on seotud Vorbuse farmi igapäeva tegemistega. Kokku on Tartu Agrol majandada 5000 ha maad, 1191 lehma ja 5700 siga. Vorbuse farmis on lehma 656 (46% EPK, 54% EHF).

Mitmed külalised väljendasid imestust väikese Eesti suhtes, sest olid tulnud siia eelarvamusega, kuid lahkusid

palju rikkamana, kuna nägid selle lühikese aja jooksul palju rõõmustavat. ERDB liikmed avaldasid tänu ürituse ladusa korraldamise eest.

Tutvustasime neile ka Tallinna ja Tartut ning bussiaknast oli võimalik näha Eestimaad. Küsimusi tekitas ehk meie kasutamata maa rohkus, mis mujal maailmas nii ei ole. Jääb üle vaid tänada kõiki, kes nende päevade kordaminekule kaasa aitasid, eriti loomaomanikke, kelle näituselehmad ja farmides nähtu peegeldasid eesti punase tõu arengut.

Saarte kaunimad lehmad on valitud

Aive Sonets

ETKÜ aretuspetsialist

Saare-, Hiiu- ja Muhumaa 11 loomaomanikku tõid 40 lehma 19. juunil Upale 14. korda, et selgitada välja selle aasta kaunimad lehmad. Kõige arvukamalt oli eesti punast tõugu lehma – 20, eesti holsteini lehma oli 11 ja eesti maakarja lehma 9. Valiti parimad lehmad vanuse ja tõugude kaupa. Saarte Vissi konkursil hindasid maakarja lehma dr Juha Kantanen ja Kalle Saastamoinen Soomest, eesti punaseid lehma Rein Hallik Eesti Tõuloomakasvatajate Ühistust ja eesti holsteini lehmade kohtunik oli Ilmar Kallas.

Näituse avas Saaremaa Omavalitsuste Liidu esimees Raimu Aardam. Ta hindas kõrgelt loomaomanikke, kes olid lehmad näituseks ette valmistanud. Liidult oli ka auhind parimale lehma esitlejale. Pärast aretusühistute juhtide tervitusi algas lehmade esitlemine. Sulev Mägi pillilugude saatel astusid kõige enne areenile eesti maakarja lehmad. Kaunimaks eesti maakarja lehmaks tunnustati Liia Sooääre lehm **Ürdi**. Kaunimaks holsteini lehmaks valiti Kõljala POÜ lehm **Vifi**. Reservvissi tiitel läks Muhu saarelt pärit Jaan Kesküla lehmale Dolly. Kaunima punase lehma tiitli sai Salme POÜ lehm **Klaabu**. Reservvissiks valiti Kõljala POÜ lehm Selli. Loomade esitlemist hindas kogenud loomakasvatajate komisjon koosseisus Maiva Vahe, Eeve Kask, Naima Loiken ja Urve Sepp. Pa-

rima loomaesitleja tiitli sai Lauri Post, kes esitles Kõljala POÜ lehma.

Saarte Viss 2008 protokoll (lehma nimi ja number, isa x emaisa, loomaomanik) on toodud tabelis 1.

Lõpuringis astusid kolme tõu kauneimad lehmad. Publiku otsustada oli Saarte Viss 2008 tiitel, mille pälvis Salme POÜ eesti punane lehm Klaabu. Siinkohal täname kõiki loomaomanikke lehmade ettevalmistamise ja esitlemise eest. Suur aitäh ka sponsoritele ja abilistele näituse eduka läbiviimise eest. Saarte vissi üritus lõpetati Tehumardi puhkekülas.

Foto 2. EHF Saarte viss Vifi koos omaniku Tõnu Postiga (T. Põlluäär)

Foto 1. Saarte vissid, keskel Ürdi

(T. Põlluäär)

Foto 3. EPK ja Saarte viss Klaabu koos omaniku Raimond Ellikuga (T. Põlluäär)

Tabel 1. Saarte vissikonkursi tulemused

I Eesti kari		
1. Ürdi 588710	Tõlli x Jõnn	Liia Sooäär
2. Blondi 4070146	Näky x Hoppo	Jaan Kiider
3. Mileedi 4650478	Virti x Quatro	Jaan Kiider
II Eesti holsteini tõug		
A. Esmaspoeginud lehmad		
1. Vifi 7450686	Bertus x Casimir	Kõljala POÜ
2. Vembu 7065811	Profil x Jaco	Mereranna PÜ
3. Noora 7450747	Cosmo x Jaco	Kõljala POÜ
B. Noored lehmad		
1. Dolly 5607310	Cels x Magnum	Jaan Kesküla
2. Koti 5927012	Cels x Starbuk	Rauni POÜ
3. Motu 6213817	Bonus x Hanter	Kärkla POÜ
C. Täiskasvanud lehmad		
1. Missi 3466346	Cedric x Stiller Red	Mereranna PÜ
EHF VISS – VIFI		Kõljala POÜ
Reservviss – DOLLY		Jaan Kesküla

III Eesti punane tõug		
Esmaspoeginud lehmad		
1. Klaabu 6865160	Zober x Skeie	Salme POÜ
2. Sälli 7454769	Admiral x Ramshamar	Kärkla POÜ
3. Äpu 63772279	Bruto x Roskel	Rauni POÜ
Noored lehmad		
1. Selli 6169961	Cartoon x Vest Top	Kõljala POÜ
2. Ettur 6120559	Bruto x Prodigy	Mereranna PÜ
3. Jupi 5926947	Vest Andy x Meteor	Rauni POÜ
Täiskasvanud lehmad		
1. Hopi 3033593	Gibsi Red x Rotterdam Red	Mereranna PÜ
2. Aeru 3695128	Jupi x Vampir	Valjala POÜ
3. Kailu 4265801	Ralei x Fyn Rosen	Kõljala POÜ
VISS – KLAABU		Salme POÜ
Reservviss – SELLI		Kõljala POÜ

Holsteini Viss 2008 on Riia

Tanel Bulitko

ETKÜ juhatause esimees

Konkurss kaunima holsteini lehma tiitlile Viss 2008 toimus 15. augustil Harjumaal Luigel. Konkurss viidi läbi tavapärasemast varem, kuna sel aastal jääb ära Luige suur sügislaot, mille raames on toimunud ka vissikonkursid. Tiitliomaniku selgitamine toimus 19. korda. Peakohtunik oli Manfred Uhrig Saksamaalt, teda assisteeris ETKÜ holsteini tõu klassifitseerija Andres Leesmäe.

Manfred Uhrig on 32-aastane Saksamaa holsteini karja tunnustatud klassifitseerija ja kohtunik. On hinnanud konkursse erinevates Saksa Liidumaades ja Luksemburgis. Peab koos vanemate ja õega 110-pealist piimakarjafarmi Frankfurdi lähedal, maad on 190 ha. Piim turustatakse peamiselt tööstusele, aga jääb ka oma väikese jäätiseiurei tarbeks. Piima hind suvel oli 35 eurosentit (baas-hind 32 eurosentit – 3,7% rasva ja 3,4 % valku). Farm on suurlinna läheduses suurim, üldse on viis piimatootjat seal ümbruskonnas.

Karja keskmine toodang on 10 500 kilo piima. Suurt rõhku pannakse tiptõuaretustööle. Müüakse tõupulle (35–40 aastat) ja esimesel lüpsil noorlehmi (35–40 aastat). Parima hinna neljakuuse vasika eest sai ta sel aastal, kui oksjonil pakuti 18 000 eurot. Toodetakse palju embrüosid. Peetakse oluliseks lehmade heaolu ja mugavust ning tervise näitajaid. Eesmärk on saada lehmalt vähemalt 3–4 vasikat elu jooksul ja keskmine päeva piimatoodang peaks olema 40–50 kg.

Entusiastliku farmerina on Uhrig nõus ka Eestist võtma oma farmi noori väljaõppele. Saksamaal toimunud piimatootjate streigi kohta arvab ta, et see ei olnud õige, sest

paljud inimesed maailmas nälgivad ning piima mahavalamine on halb. Samuti jäid paljud farmerid pankadele laenude ja liisingute maksmisel hätta, kaotades sellega ka usaldust tulevikus krediidi taotlemisel. Farmerite ootus piimahinna kujundamisel oli samuti palju suurem, kui tegelikkuses saavutati. Tema arvas, et parem on leida läbirääkimiste teel sobivamad tingimused mõlemale osapoolle.

Võistluskonkursil asus mõõtu võtma 58 eelnevalt välja-valitud lehma. Omi hoolealuseid esitas konkursile 17 piimakarjakaasvatuse ettevõtet või talu üheksast maakonnast. Enim oli lehmi Järva (15), Pärnu (12) ja Tartu (10) maakonnast, omanikke oli arvukamalt Pärnu (5) ja Järva (4) maakonnast. Esmakordse kogemuse said tänava Voo-re Mõis OÜ, Vändra OÜ, Nigula Piim OÜ ja Peetri Põld ja

Foto 1. Rahandusminister Ivare Padar, Ahto Vili (Torma POÜ), Aavo Mölder (Tartu Agro AS) ja Leonid Linkov (Aravete Agro OÜ)

(O. Saveli)

Piim OÜ. Eelregistreeritud oli teisigi esmaosalejaid, kuid viimasel hetkel kahjuks siiski loobuti. Ka varasemad tublid osalejad Selja OÜ, Piistaoja Katsetalu OÜ, Väätša Agro AS ja Raikküla Farmer OÜ jäid erinevatel põhjustel sel aastal konkursist eemale.

2007. aasta konkursist osavõtnud lehmadest oli kohal koos: Wirge ja Perli (osales ka 2006) Tartu Agro, Lüüsi Kehtna Mõisast, Luisa Kuivajõe Farmerist ja Jasmiin Adavere Agro. Noorlehmade klassis võistles ka mullune tiitliomanik Iris (Tartu Agro AS).

Lehmi esitleti harjumuspäraselt kolmes kategoorias: esmapoeginud (27), noored (15) ja täiskasvanud lehmad (16). Omakorda jagati põhiklassid alaklassideks. Esmapoegijad jagati poegimisvanuse järgi ja teiste klasside esindajad poegimisaja alusel. Jaotus alaklassidesse ühtlustab klassi üldist taset, lihtsustab kohtuniku tööd ning muudab ka pealtvaatajatel võistluse põnevamaks ja jälgitavamaks.

Muljetavaldav oli **esmapoegijate** paraad, kus oli hea võimalus veenduda, kui kiiresti on aretustöö ja paremad tingimused noorkarja kasvatamisel muutnud lehmade välimikku, nende udara ehitust ja suurust. Suur erinevus oli esmapoegimise järgi. Nooremad (3) olid enne kaheaastaseks saamist poeginud, seevastu oli 5 lehma, kelle poegimisvanus oli 34 ja 35 kuu piires. Enamik (8) olid poeginud 27–28 kuu vanuselt.

Kõik olid senise laktatsiooni jooksul tootnud üle 30 kilogrammi piima päevas. Neist üheksal ulatus piimatoodang üle 40 kilogrammi päevas. Rekordpäevatoodanguga osales klassis Risti Agrole kuuluv Aladin (45,1 kg). Piimatoodangut kohtunik ei arvesta, kuid arvestab hindamisel lehma ühe tähtsama organi udara ehitust ja mahukust.

Geneetilise päritolu põhjal oli lehmade isa ja emaisana esindatud Eesti, Hollandi, Kanada, Saksamaa ja USA aretuses tuntud pullid, vastavalt 20 ja 19. Kahel populaarsel pullil Belmaril ja Ramosel oli esmapoegijate klassis 3 tütart, Impulsil, Bertusel ja Profilil igauhel 2. Emisadeks oli sagedamini Profil (4), Lamberg, Frello, Jaco, Jaap ja Martin (kõiki 2 korral).

Kohtunikule meeldisid enam nooremalt poeginud lehmad. Klassi parimaks tunnistas ta Tartu Agro lehma **Riia**. Esmakordselt võistlustel ja kohe hiilgava tulemuse saavutanud Vändra OÜ lehmad EE 6646752 ja EE 694868 olid vastavalt teine ja kolmas. Võitja Riia on Uh-

rigi sõnul väga stiilne ja piisavalt suurekasvuline, vaatamata noorelt (22 kuud) poegimisele. Riia on väga hästi balanseeritud ja tugeva seljajoonega (*topline*) ning hea liikumise ja silmapaistvalt tugevate jalgadega. Eriti hindas kohtunik ka võitja siidjat, hea verevarustuse ja tugeva kesksidemega varustatud udarat.

Teise ja kolmanda koha pälvinud Vändra Agro lehmad olid väga korrektsed, hea tagaudara laiuse ja kõrgusega ning roiete asetusega. Kokkuvõtvalt märkis kohtunik, et klassi üldvõitjat oli tal väga lihtne leida ja ta on oma otsusega väga rahul.

Noorlehmade klass oli äärmiselt kõrge tasemega. Kohati tekkis tunne, et siin on mõne suure Euroopa näituse võistluslehmad, eriti kõrge oli klassi parimate tase. Kohtunik mainis, et tegemist on kõige raskema klassiga, kus võitja selgitamine ja pingerea seadmine võtab rohkem mõtlemisaega. Kokku oli noorte klassis võistlemas 8 pulli tütreid. Eastland Impulsil oli 7 tütart. Sagedamini oli emaisaks Cedric (3) ja Jaco (2), kokku 12 pulli. Kolm klassi parimat olid kõik Eastland Impulsi tütreid, mis lisas veelgi enam ühtlikkust. Võitjaks tunnistatud **Iiris** on eelmise aasta üldvõitja, kellel kohtuniku iseloomustuse järgi on pikem ja mahukam kere ning paremad jalad kui teise koha võitnud Itil. Iris on väga hea kaasajal soovitud piimatüübi ning laitmatu tagaudara ja verevarustusega lehm. Kolmanda koha võitnud Aravete Agro OÜ Muna oli samuti ideaalse udara ning soovitud tüübiga suurepärane lehm.

Kogu klassi paremiku iseloomustas ta kui väga hea udara kvaliteediga lehm, eriti rõhutades silmatorkavalt häid tagaudaraid (kõrgus ja laius) ning nisade asetust. Tegemist on suurepärase piimalehmadega, nende omanikud võivad uhked olla, sõnas kohtunik kommentaariks.

Täiskasvanute klass oli sel aastal varasemast arvuks. Nii tuli ka siin lehmad jaotada kahte alaklassi. Osales 12 pulli tütreid, seejuures Cedric kolme ja Profil kahe tütrega, teistel üks tütar. Finaalis osutusid parimateks Ämi Tartu Agro, Hiire Lea ja Hillar Puuri Õunapuu talust ning Elida AS Aatmast.

Klassi võitja **Ämi** polnud kohtuniku arvates parima udaraga, eriti nisade asetusest, aga muljet avaldas võimas piimatüüp, suurus, roiete asetuse, rinnalaius, massiivsus ja konditsioon. Positiivsena märgiti ka jalgade tugevust. Kaks paremat olid täiesti erinevad lehmad, kuid võitja hiilgas tüübi poolest, aga teise koha võitnud Hiire oli

Foto 2. EHF Viss 2008 Riia; omanik Tartu Agro AS (O. Saveli)

Foto 3. Noorlehmade kolm paremat

(O. Saveli)

Foto 4. ETKÜ töökas kollektiiv

(N. Aasmaa)

absoluutselt parima udaraga lehm. Üldise paremuse otsustas võitja parem liikumine ja esitlemine. Kohtuniku arvates võinuks teise koha lehm olla võitja, kui ettevalmistamisele oleks rohkem tähelepanu pööratud. Elida, kes kolmanda koha võitis, oli väga hea piimatüübiga, tugev lehm ja väljendas vastupidavust. Samuti oli koostöö oma noore esitlejaga tore. Täiskasvanute klassis võistles ka kaks Kehtna Mõisa OÜ lehma, kes on Eestisse ostetud Saksamaalt.

Hiire oli kõige suurema piimatoodanguga lehm, tootes teisel laktatsioonil ligi 13 500 kilo piima. Üldse oli võistlustel 14 lehma, kes olid laktatsioonis tootnud üle 9000 kg piima.

Vissi valiku finaalingis osales iga klassi kolm parimat. Lõpliku paremusjärjestuse tegemiseks soovis kohtunik välja võtta üheksast kolm parimat, kelleks osutusid klasside võitjad. Tiitliomaniku avalikustamisel lähenes Uhrig esmapoegijate võitjale Riiale, andes sõbraliku käelöögiga märku, kes on aasta ilusaim holsteini lehm Eestis. Kõlas hümn, võitjale kinnitati rahvusvärvidega lint ja rosett ning kaela pandi pärg. Õigeaegselt jõudis parimaid õnnitlema ka rahandusminister Ivari Padar, märkides, kui väga meeldivad talle need kenad daamid. Järgnes võitjate autastamine ja pressile poseerimine ning intervjuude andmine.

Riia on sündinud 8. mail 2006. aastal. Nii isa Ramos kui emaisa Profil on Saksamaal Osnabrücki Liidumaal areta-

tud. Mõlemad on ka Eestis leidnud laialdast kasutust. Riia poegis 3. märtsil k.a, olles 22 kuu vanune. Rekordpäevalüps seni 38,3 kg piima. Teist aastat järjest on võitja selgunud just esmapoegijate seast, mis näitab, et iga järgmine põlvkond on eelmistest parem ja aretustööd on kõvasti tehtud. Kuigi vanemad lehmad on suuremad ja võimsamad, leidis Manfred Uhrig, et noores võitjas peitub suur potentsiaal. Võistlust jälginud lätlased olid rõõmsad, et Riia on tänavune Eesti tšempion.

ETKÜ tunnustas kõiki osavõtjaid, iga klassi kolmele paremale ning reserv- ja vissitiitli võitnud lehmade omanikele kingiti hinnalist aretusmaterjali. Vissitiitliga kaanes 10 000 krooni väärtuses spermat, mida saab kasutada karja ulatuses. Vissitiitli omaniku esindaja sõidab USA-sse Wisconsin osariiki Madisonis toimuvale maailma piimanduse ja lehmade (World Dairy Expo) näitusele tutvuma sealse karjaareetusega. Alltech AS saadab lisaks noorkarjakasvatusalaseid kogemusi omandama Prantsusmaale. Jõudluskontrolli Keskus hindas kõrgelt esmapoegijate klassi ning autastus klassi parimaid tasuta teenuste ja preemiaga. Anu Ait kostitas kõiki klassivõitjaid ja tiitliomanikku tordiga. AS Werol pani auhinnaks välja kaks tonni rapsikooki. Oma toodetega pidasid mees parimaid AS Teknest, AS Farm Plant Eesti ja AS Kemira GrowHow. Võitja vääriline pärg oli valmistatud AS Dimela poolt. Eriauhinna andis ETL parima talu lehma esitlejale. Nii eesti punase kui eesti holsteini tõu vissikonkursse kui ühistulist tegevust toetas sel aastal ka Maaelu Edendamise Sihtasutus. Piimatöötlejatest olid oma tooteid degusteerimiseks ja parimatele jagamiseks välja pannud TÜ E-Piim, AS Valio Eesti ja AS Tere.

Tartu Agro ASile oli see neljas tiitlivõit. Kui varasemad tiitliomanikud olid Vorbuse farmist, siis tänavu Rahingelt. 600-pealisest holsteini karjast on kindlasti võimalik suurepäraseid lehma leida, sest teadlik aretusvalik, ääretu pühendumine oma tööle ja kogemused lehmade ettevalmistamisel on eduka esinemise tagatiseks.

Eriline tänu kuulub loomaesitlejatele. Nii sujuvat esitlust pole varem olnud. See kinnitab, et eelnevalt on tehtud sihipärast tööd lehmade treenimisel ja ettevalmistamisel. 2009. aastal toimub 20. konkurss, kus osavõtjate ring kindlasti laieneb.

Holsteinide Euroopa liikmesorganisatsioonide tegevjuhtide koosolek Küprosel

Tanel Bulitko

ETKÜ juhatuse esimees

5. ja 6. septembril toimus Euroopa Holsteini ja Punasekirju Holsteini Konföderatsiooni (EHRC) liikmesorganisatsioonide tegevjuhtide kaheksas korraline töökoosolek. Osalesid kahekümne Euroopa Liidu liikmesriigi 21 holsteini aretusorganisatsiooni (Šveitsil on eraldi punasekirju ja mustakirju holsteini organisatsioon) esindajad. Külaliskohal olid ka Türgi esindajad, sest nende korraldada

on 2009. aasta EHRC konverents. Koosoleku avas võõrustajariigi põllumajandusminister.

Tutvustati liikmesriikide holsteini karja tulemusi ja tulevikunägemusi. Aktuaalsete teemadena käsitleti markerselektiooni kasutamist aretusprogrammides. Praegu on tuvastatud juba 60 000 markerit. Tulevikus saavad aretusorganisatsioonid abi uuest meetodist eelkõige noorpullide valikul, kus on eelnevalt teada, milliste omadustega noorpulle soovitakse kasutada. Uus meetod suurendab ka tipp-pullide saamise võimalusi, vähendab testimise kulusid ja põlvkonnaintervalli. Toodi näiteid erinevate pullide koh-

ta, keda on testitud põlvnemisindeksi, markerselektiooni ja järglaste põhjal. Võimalus testitavate noorpullide arvu vähendada on kasuks nii aretusorganisatsioonidele kui piimakarjafarmeritele. Ka sugulusaretuse vähendamisele osutab antud meetod abi. Samas ei ole veel selge, kas Euroopa Liidu seadusandlus ka reaalselt sellele tegevusele nn rohelise tee annab.

Vahetati teavet lehmade välimiku hindamise ühtlustamisest liikmesorganisatsioonides. Neljanda üldtunnusena soovitati kasutusele võtta keha ehk raami hindamine. Piimatüübi osatähtsust võiks vähendada, kuna tunnusel on negatiivne korrelatsioon funktsionaalse kasutusega. Saksamaal püsivad näiteks lehmad, kelle ristluukõrgus on 142–146 cm, umbes 50 päeva kauem karjas, võrreldes väiksemate (kuni 138 cm) või hoopis suuremate (üle 150 cm) lemadega, kes elavad 1237 päeva. Välimiku hindamisel on kasutusele võetud uute tunnustena veise liikumine, tagaudara laius ja taganisade asetus ning toitumuse hindamine. Lehmade välimiku hindamise peamisi eesmärke on pakkuda aretusala informatsiooni farmeritele, aidates karja majandamisel teha otsuseid.

Soome ja Taani esindajad tutvustasid loodud ühisaretusorganisatsiooni VikingGeneticsit. Ülevaade anti ka ühtsest Põhjamaade hindamise süsteemist. Hollandi holsteini tõuraamatu juhataja andis teada ka tõuraamatu nimetusest. Siiani teame hollandi tõuraamatut kui NRS tõuraamat. Uueks nimeks on CRV tõuraamat. Ka Šveitsi aretusjuhid lubasid aasta jooksul ühendada punasekirju ja mustakirju holsteinide organisatsioonid.

Lisaks ettekannetele arutati organisatsiooni puudutavaid olulisi teemasid ning eelseisvaid muudatusi. 2007. aastal Taanis EHRC konverentsil teavitas kauane tegevjuht Matthieu Meers oma otsusest nõustuda kandideerima uuesti vaid kuni järgmise konverentsini 2009. aastal. Ametiaja kestus oleks muidu kolm aastat. EHRC komitee kuulutas aegsasti välja konkursi Meersile väärrika järglaste leidmiseks. Laekunud kolmest kandideerimisavaldusest otsustati esitada järgmise aasta täiskogule kinnitamiseks Suurbritannia Holsteini Assotsiatsiooni pikaajase tegevjuhi David Hewitti kandidatuur. Hewitt oli 2008. aasta algusest oma eelmiselt töökohalt siirdunud pensionile. Tänavusel tegevjuhtide koosolekul oli märgata ka mõningast põlvkondade vahetust, kus kahe suure holsteinide kasvatusena tegeleva riigi Hollandi (Jan Dommerholt) ja Inglismaa (Hewitt) juhid on vahetunud, aastaid olid nad oma valdkonnas eeskõnelejateks. Hewittit tuntakse kui

väga tasakaalukat ja asjatundlikku holsteini aretajat, olles töötanud ka ICARi (Rahvusvaheline Jõudluskontrolli Komitee) veiste välimiku hindamise töörühma liidrina. Ka meie veisekasvatajad mäletavad teda 2000. aastast, mil ta hindas meie rahvuslikku konkurssi Luigel.

Kolmanda peateemana vaagiti võimalusi ühise rahvusvahelise holsteini organisatsiooni loomisest. 2006. aasta septembris, kui Tallinnas toimus EHRC tegevjuhtide koosolek, anti juhised maailma ja Euroopa organisatsiooni ühendamiseks. Kuna valdav osa maailma organisatsiooni liikmesriikidest on Euroopast, on see mõistlik. Samuti parandaks see organisatsiooni liikmete vahelist informatsiooni vahetamist ning muudaks organisatsiooni mõjukamaks. Lubatud oleksid edaspidi ka regionaalsed komiteed, mis ei saa aga üle võtta loodava organisatsiooni ülesandeid. Moodustatud on töörühm, valmistatud uus põhikiri ja kohtunud teiste kontinentide esindajatega. Tundub, et erilisi vastuolusid ei ole seni ette tulnud, kuid esitatud on arvukalt parandusi. Teemaga tegeletakse juba edasi oktoobris toimuval Maailma Holsteini Föderatsiooni koosolekul Iirimaal. EHRC liikmesorganisatsiooni esindajatele pandi südamele, et oldaks eelseisval konverentsil üksmeelel ning üksteist toetavatel seisukohtadel.

2008. aasta sügiseks plaanitud Euroopa holsteinide meistrivõistluste ärajätmine Cremonas oli põhjustatud Euroopas palju veterinaarseid ja loomade liikumisele piiranguid toonud sinikeele haigusest. Otsustati 2010. aasta korraldusõigus anda taas kord Cremonale, kuigi esialgselt läks see Šveitsile. Viimane korraldab suurkonkursi 2012. aastal Fribourgis sõltumata sellest, kas Itaaliale tekib vahepeal takistus või mitte. Täiendavalt arutati osavõtjate arvu, kelle vähesus võib kahandada ürituse õnnestumist. 2009. aasta alguseks teeb vastav töögrupp ka uued eeskirjad, mille tingimusi tuleb osavõtjatel riikidel täita.

Võõrustajad tutvustasid oma riigi piimakarjakasvatust ja põllumajandust. Teatavasti ei ole Küpros traditsiooniline põllumajandussaaduste tootmisega tegelev riik. Puuduvad vajalikud looduslikud tingimused, valitseb põud, palavus, vee ja sööda puudus. Ometi tutvustati kolme piimakarjakasvatuseettevõtet, kus kõigis lüpsiti lehma erinevate süsteemidega (robot-, platsi- ja karusell-lüps). Vastavalt kliimale ei ole seal vajadust kapitaalseteks ning kõrge maksumusega farmide ehitamiseks ning eksploatatsiooniks. Piisab vaid avatud külgedega, varikatuse, lüpsi-, sõnnikueemaldamis- ja niisutussüsteemiga varustatusest.

Foto 1. Sõnniku laotusviis Küprosel

(T. Bulitko)

Foto 2. Üheskoos on huvitav?

(T. Bulitko)

Foto 3. Robotlõpsiga piimafarm

(T. Bulitko)

Küprosel on 55 000 piimaveist, kes kõik on holsteini tõugu. Piimakarjakasvatust on koondunud suurematesse (üle 100-kohalised) farmidesse, mis asetsevad teatud piirkonnas ja on seal väga lähestikku. Külalastatud karjades oli lehmade keskmine 305 päeva laktatsiooni piimatoodang 8800–9500 kg. Piimakarjafarmides sündinud pullvasikad nuumatakse 12–14 kuu vanuseni kohapeal.

Küprosel oma rahvuslik aretusprogramm puudub. Aretusmaterjal ostetakse teistest riikidest. Kunstlikult seemendatakse lehma kolm korda, vajaduse korral üritatakse veel pulliga. Farmides oli näha arvukalt jäsemete ja sõrgade haigusi. Ka toitumiselt olid lehmad farmides erinevad, kohati väljendus söödanappus.

Tundus, et sealne kliima on lehmadele raskesti talutav. Seal saime aru, kui suurepärased on Eestis võimalused piimakarjakasvatuseks. Vaatamata kuumusele on lehmade keskmine praakimise osatähtsus vaid 30%. Piima baashind (3,3%-lise rasva- ja valgusisaldusega), mida farmierile makstakse, on 47 eurosent. Neis farmides teeniti veel lisaboonust, kokku 50 eurosent.

150-kohalises farmis töötab koos oma pereliikmetega 4 inimest. Tööjõudu kasutatakse ka Moldaaviast. Veiseid söödetakse segaratsioonilise söödaga. Söötmise juures peetakse suurimaks probleemiks sööda kallist hinda, mis ostetakse naaberriikidest. Veele farmides küll kvoote ei ole, kuid peamiselt ostetakse vesi Kreekast ja tarnitakse laevadega kohale.

Eestlastele, kes täidavad Euroopa Liidu regulatsioone filigraanse täpsusega, oli hämmeldust tekitav sealsete farmide ümbrus ja heakord, sõnnikukäitlemise nõuete mittemäitmine ning erinevate loomaliikide pidamine ühes farmis jms. Tõenäoliselt annavad liikmesriikide ametnikele vastavad õigusaktid siin erinevaid tõlgendusvõimalusi.

Küllastasime ka väikest piimatööstust, kus valmistatakse Küprose rahvuslikku Haloumi juustu. Traditsioonilisele lamba- ja kitsepiimale on tänapäeval lisatud ka lehma- ja kitsepiima. See on raskendanud neil Euroopa Liidust tunnustamist saada laiaulatuslikumaks müügiks teistesse riikidesse.

Ülemaailmne holsteini aretajate kokkutulek on oktoobris Iirimaal.

S E A D

Eesti sealihatootjad Kanadas

Riho Kaselo

Viru Lihaühistu ja Eesti Sealihatootjate Mittetulundusühingu tegevjuht

Eesti Sealihatootjate Mittetulundusühing ja Viru Lihaühistu organiseerisid Maaelu Edendamise Sihtasutusest saadud põllumajandustootjate ühistegevuse ning PRIA teabe- ja turuarendustoetuse abiga õppereisi tutvumaks Kanada sealihatootmisega. Meie üheksaliikmelises grupis olid sealihasektori tuntud isikud, nagu aasta põllumees 2007 Ermo Sepp, sama tiitli nominent Eva Kõomägi, lihaühistu, aretusühistu, lihatööstuse ja söödatehase esindajad Ulve Märtsen, Aivar Juhkov, Peeter Kollist, Riho Kala, Riho Kaselo, Margus Õunpuu ja Raul Maripuu.

2007. aastal oli Kanadas 14,4 miljonit siga, imporditi 119 700 t ja eksporditi 997 000 t sealihaga. Kanada farmidest on siiani 98% perefarmid.

Küllastasime Kanada suurimat sealihatootmise ühistut *Ontario Pork*. Õppida oli eelkõige ühistegevusest. Ühistus on 2900 farmi ja kõik nad maksavad vastavalt seadu-

sele 17.50 kr iga lihakeha kohta, sõltumata sellest kas realiseeriti ühistu kaudu või otse. Farmeritest valitud direktorite nõukogu tellib kogutud raha eest teadusuuringuid, lihakehade hindamist, korraldab ühist müügitööd ning

Foto 1. Varasuvine mais

(R. Kaselo)

katab ka erakorralisi kulutusi, nagu näiteks advokaadikulud võitluses USA tollide vastu.

Meid võõrustas direktorite nõukogu liige Jim Donaldson, kellele kuulus djuroki tõugu sigade farm ja müügifirma *Donaldson International Livestock Ltd.* Programm oli väga tihe. Kuue päeva sisse mahtusid nii väikese kui ka suure lihatööstuse, aretusfarmide, seemendusjaama, elusloomade oksjoni, ülikooli teadusuuringute katsefarmi, farmiehituse ja tehnoloogiafirma külastused ning kohtumised veterinaaride, konsulentide ja lihaühistu esindajatega.

Lihatööstuste prioriteediks on realiseerida toodang pakendatuna, mille osakaal suurtes ettevõtetes on 50–80% piirimal, võimalikult vähe rümpadena. Väikestes tööstustes väljastatakse aga kogu toodang vastavalt tellimustele, pakituna väiksemate kogustena jahutatult või külmutatult.

Eraldi kvaliteedinäitajana hinnatakse liha marmorilisust, mis näitab lihasesisese (intramuskulaarse) rasva olemasolu. Seetõttu on ka aretus suunatud eelkõige võimalikult kiire kasvuga suure ristlõikega lihassilma ja -massi saamisele. Hinnatakse sigade kasvukiirust ja lihaomaduste muutumist katsetes 80–120 kg elusmassini. Parimad katsegrupid kasvavad 1,6 kg ööpäevas. Eesmärgiks on tõsta sigade tapamassi, et saada suuremat lihassmassi. Sigade geneetilisel hindamisel taandatakse näitajad keskmisele tapamassile 115 kg, meil aga 100 kg. See oli põhjustatud väikestest tapamassidest Eestis, kuid praeguseks on tapamassid suuremad, mistõttu tuleb meetodikat ilmselt muuta.

Suurema lihassilma (karbonaadi) ja kasvukiiruse saamiseks kasutatakse jorkširi x landrassi ristandemiseid, keda tiinestatakse puhtatõuliste djuroki kultidega. Ristandkult ei kasutata, sest puhtatõulise kuldiga saadakse ühtlasema kvaliteediga lihakehad. Tarbija eelistas rasvavaest liha, mis pärast oli Eestis nagu kogu Euroopas sigade tõuaretus suunatud peamiselt tailiha osakaalu suurendamisele rümpas. Nüüd on mõistetud ka Taanis ja Saksamaal lihasesisese rasva tähtsust liha maitseomaduste ja ka tervise seisukohalt ning on hakatud jõudsalt Kanadast djuroki tõugu sugusigu importima.

Kanada djuroki tõugu noorsigade tagasingid sarnanevad väga pjeträäni tõugu sigade tagasinkidega, kuid pole neil kunagi esinenud stressigeeni ja nad on ka massilt suuremad. Euroopa djurok on küll hea kasvukiirusega, kuid tunduvalt väiksemate sinkide ja karbonaadiga. Ka

Foto 3. Lauta sisustusega tutvumas

(R. Kaselo)

karbonaadi kuju on tõuti erinev, alustades landrassi banaanikujulisest, jorkširi rombikujulisest ja lõpetades ovaalile kõige lähedasema djuroki karbonaadiga. Selja pikima lihase kuju ja pindala noorsigadel mõõdab konsulent ultraheliaparaadi 68 kiirega, mis võimaldab projekteerida lihase ristlõike ekraanile ja salvestatakse andmekogumisprogrammi. Eestis peame leppima vaid lihase läbimõõdu näitajaga ja karbonaadi kuju saame fikseerida vaid rümpadel.

Numapõrsaste tootmisel kasutatakse ainult kunstlikku seemendust, kuid Euroopasse sperma eksportimise litsents on liiga kallis ja pole neile tasuv. Seepärast võiks Eestisse tõumaterjalina osta nooremiseid ja -kultu. Import tuleks korraldada ühiselt läbi Eesti Tõusigade Aretusühistu, seejärel tõumaterjali paljundada ja valida parimad sugusigadeks. Nii on võimalik paremini kasutada ka riiklike toetusi. Firmade kaupa importides jääb aretusmaterjali mõju tõule väiksemaks ja täidetakse perioodiliselt teiste maade seakasvatavate kukrut.

Siin saab paralleeli tõmmata üksikute seakasvatavate sooviga tegeleda ise oma loomade müügi ja ekspordiga, lootes saada nii suuremat kasumit. Tegelikult on nende väikesed kogused riigisisesele müügil või ekspordil töötajatele lihtsaks saagiks. Väiksemate koguste müügisoo vile on võimalik kergelt ära öelda, kui ei saada hinnas kokkuleppele. Ühistute kaudu koos realiseerides tagatakse suurem kindlustunne ja kõrgem hind.

Väga huvitavalt kulges elusloomade oksjon. Sead aeti kiirelt tribüüni eest läbi, kus oksjonär oma laulval toonil tegi hinnapakumised. Osa farmereid loodavad niimoodi

Foto 2. Eestlased Kanadas

(R. Kaselo)

Foto 4. Lihatoöstuses

(R. Kaselo)

soodsamalt loomadest lahti saada, kuigi peavad maksma iga sea pealt ka tasu ühistule. Tähelepanuväärne on, et niimoodi realiseeritakse ka suur osa kehvas toitumuses praagitud piimalehmi, keda tuleb enne tapmist veel nuumata. Sellise võtte kasutamine tõstab oluliselt veiseliha kvaliteeti, kuigi põhiline osa veiselihast toodetakse ikka lihatõugu veistega.

Ühistu direktorite nõukogul on õigus valida teadusuringuid ülikoolist. Guelph'i ülikooli katsefarmis uuriti geneetiliselt muundatud sigu. Kasvukiiruse ja lihakvaliteedi osas ei erinenud tulemused kontrollgrupi omadest, kuid fosfori omastamine oli parem, seega ka keskkonnanreostus oli väiksem.

Sigade tervislik seisund on Kanadas parem kui enamikus Euroopa suure sigade kontsentratsiooniga riikides.

Intensiivselt tegeletakse haigusvabade (spetsiifilistest patogeenetist haigustekitajatest vabade – SPF) karjade loomisega. Seemendusjaamad on nii nagu Eestiski müko-plasmoosivabad.

Sealiha baasiline realiseerimishind oli juulis 16.50 kr, mis pani mõtlema farmide toimetulekule. Kuid arvestades odavamaid kütusehinde ja vaadates Ontario põldusid, mida täitsid kõikjal kolm põhilist kultuuri – mais, soja, nisu –, oli selge, et ka sisendite hinnad on odavamad.

Viljad on kõikjal väga ilusad, mis viib mõtled geneetiliselt muundatud kultuuridele (GMO). Kuid seni, kuni Euroopa neid ikka veel kardab, nauditakse teisel pool ookeani inimese poolt tekitatud mutatsioonide vilju.

H O B U S E D

Eesti raskeveohobuste konkurs 2008

Krista Sepp
EHS direktor

Eesti raskeveo tõugu hobuseid on tõuraamatus 216. Kõige rohkem heameelt teeb 2007. aasta, sest siis sündis 28 eesti raskeveo tõugu varssa Eestis ja 2 Soomes.

9. augustil toimus Nurmenuku puhkekeskuses Kiisa külas Sauga vallas Pärnumaal XIV eesti raskeveohobuste päev. Huvi tõuhobuste, aretuse ja aretajate saavutuste vastu peegeldub aasta suurimast sündmustest osavõtjate arvus. Sel aastal esitleti 12 eesti raskeveohobust, kes osalesid ka erinevatel aladel.

Päev algas täkkude ja märade näitusega ja nende hindamisega. Hindamiskomisjonis osalesid EHS aretustöö juhataja Andres Kallaste, EMÜ emeritprofessor Olev Saveli ja EHSi kauaaegne liige Eero Agarmaa.

Aasta täkuks tunnistati eesti raskeveo tõugu sugutäkk **Kuningas 2184 ER**, i Kaunis 1892 ER, omanik Viktoria

Kaasik. Täkk on tüüpiline Karat 571 A liini esindaja, madalajalgsem, kuid hea kehaehitusega, tugevad kabjad ja pilkupüüdev raudjas-linalakk värvus.

Noortäku tiitel omistati eesti raskeveo tõugu täkule **Härmo**, i Härold 2181 ER, kasvataja Jüri Pertel Ida-Virumaalt ja omanik Anne Markvart Valgamaalt. Täkk paistis silma hea kehaehitusega, kuid on madalajalgne. Täkk Ekstor (i Ekstron 2179 ER) oli näitusel teist korda, kasvataja Vaike talu ja omanik Nele Razumov Viljandimaalt. Noortel täkkudel on mõlemal arenguruumi ja aretuses kasutamiseks peavad eesti raskeveo tõugu täkkud läbima rakendikatsed.

Märade konkursid olid tasavägised ja väljendasid täkk Naksuri 2137 ER positiivset mõju tõule. Hindamiskomisjoni arvustus vanemate märade kohta oli põhjalik. Andres Kallaste jättis selle konkursi kaks parimat määra publiku ette. Need olid täisõed – Naksuri ja Ragna 6183 ER tütreid Neidi 6241 ER, oli 2007. aasta parim määra, ja määra Natalja 6275 ER. Mõlema määra kasvataja on Silvia Keskküla ja

Foto 1. Aasta parim täkk Kuningas Andrei Schu juhtimisel vigursõidus (K. Sepp)

Foto 2. Märade konkursi võitja Natalja (v) ja publiku lemmik Neidi, omanik Viktoria Kaasik (K. Sepp)

Foto 3. Parim noormära Naeratus ja omanik Enn Rand
(K. Sepp)

Foto 4. Asko Hartmann Soomest demonstreeris raskeveo-
hobuste kasutamist metsatööl (O. Saveli)

omanik Viktoria Kaasik. Neid iseloomustab väga hea tõu- ja sooline tüüp, hea pea- ja kaelaehitus, veidi pikem selg,

tõule tüüpiline veidi luipu ja renjas laudjas. Seekord jagus tiitleid mõlemale. Hindamiskomisjon tunnistas **aasta parimaks märaks Natalja 6275 ER** ja Neidi 6241 ER sai publiku lemmiku tiitli. Nende isa Naksur sai kevadel 21-aastaseks ja asub esimest hooaega Andres Suppi 59 eesti raskeveohobusega kasvanduses Kohtla vallas. Märade konkursil said 1. auhinna Andres Suppi esitatud Nirka 6046 ER (i Naks 1994 ER), Viktoria Kaasikule kuuluv Wemby 6261 ER (i Vadis 2171 ER) ja Kelli (i Kaspar 2173 ER). OÜ Lendermäe (Harjumaa) mära Kiira (i Kaun 1994 ER) oli küll väiksem ja kuiva kehaehitusega, kuid sai samuti 1. auhinna.

Noormärade konkursil oli jällegi Naksuri 2137 ER järglasi. OÜ Kõpu talu noor mära Naeratus ja ja OÜ Lendermäe Nisu (kasvataja Tatjana Mihaljova) said kirja plusse kui ka miinuseid välimiku ja liikumise hindamisel. Kokkuvõttes tunnistas hindamiskomisjon aasta **parimaks noormäraks Ramona 6227 ER** tütre **Naeratus**, kasvataja ja omanik perekond Rand OÜ Kõpu talu. OÜ Hüti Konverentsi talu Verde oli Vezdehodi esimene tütar hindamiskomisjoni ees. Teda hinnati kõrgelt, kuid siiski tõdeti erinevust eesti raskeveo tõutüübist, kuid hindamiskomisjoni poolt anti I auhind Võrumaalt näitusele toodud märele.

Tõu esitlusel keskenduti raskeveohobuse mitmekülgse kasutuse propageerimisele. Tünnisõidus (ümber tünnide sõidus) kasutati suuri ja tugevaid hobuseid ratsudena, vigursõidus vankriga näidati juhtimisvõtteid ja veokelgu ees tegi näidisveokatse Andrei Schu Kuningaga.

Viktoria Kaasiku peret tänas tubli töö eest eesti raskeveo hobuste propageerimisel Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu poolt Olev Saveli, andes üle ajaloost kantud köited „Eesti Põllumajandus XX sajandil“.

Eesti tõugu noorhobuste jõudluskatsed Kõljalas

Krista Sepp
EHS direktor

Üleriigilistel noorhobuste jõudluskatsetel 22. augustil Kõljalas anti hinnang kokku 21 eesti tõugu hobusele, sh kolmele vanemale täkule aretuseks tunnustamise eesmärgil. Hindamiskomisjoni tööd juhtis EHS aretustöö juhataja Andres Kallaste, komisjoni töös osales Hiiumaa eesti hobuste säilitaja ja kasvataja Valdu Laid ning endine tipp-sportlane ratsaspordis, samuti ponispordi edendaja Jüri Villemson. Kõljalas talli perenaine Kristine Järsk võõrustas osavõtjaid tallikohtade ja korralikult ettevalmistatud liivaväljakuga.

Tabel 1. Vanemad täkud

Koht / Nimi	Snd	Värvus	Isa	Emma	Kasvataja / omanik	Mõõtmed	Hinnang
1. Ahtos	2005	raudjas	Aku 684 E	Ehe 3714 E	Pihtla HK	147-172-19,5	8-7,5-8-7,5-8,5-9-8
2. Atil	2005	kõrb	Amlet 740 E	Leedi 3785 E	OÜ Paesalu	142-173-19,5	7-7-6,5-7-6-6-7
3. Ambur 784 E	2002	kollane	Aku 684 E	Tromba 3490 E	Pihtla HK / Sirje Põldaru	138-165-19	6-6,5-6-8-6-7-7

Tabel 2. Noortäkkud – 2006. a sündinud

Koht / Nimi	Värvus	Isa	Ema	Kasvataja / omanik	Mõõtmed	Hinnang
1. Teik	raudjas	Tommi 698 E	Roosi 3496 E	Angela Noor	144-174-19	8,5-8-8-7,5-9-8,5-8 Parim eesti tõugu noortäkk 2008
2. Rotmar	kõrb	Rolf 716 E	Taalia 3792 E	Loore Avik	147-176-18	8,5-8-7,5-7,5-7-8-8
3. Ralf	helekollane	Rall 729 E	Vami 3497 E	OÜ Probil	143-164-18	7,5-7,5-8-7,5-7-7,5-7,5
4. Erikson	must	Eerik 780 E	Varia 3720 E	Marika Kose / Grete Viljaste	144-171-19	8-8-7-7-7-7,5-8
5. Vallak	kollane	Vigur 682 E	Ana 3948 E	Temmo Toll / Elle Toll	140-160-19,5	7,5-7,5-7-7,5-7-7,5-7,5
6. Taifuun	kõrb	Taigur 721 E	Elba 3419 E	Aili Kirst / OÜ Tihuse Turismitalu	143-165-18,5	7-7-6-7-7,5-8-7
7. Ets	raudjas	Elder 706 E	Tupsu 3652 E	Temmo Toll	143-162-20	6,5-7-7-6,5-7-7-7
8. Rüütel	hõbemust	Rotser 742 E	Rilla 3335 E	Eva Oberschneider	144-172-18,5	7-8-6,5-8-8-0-7

Tabel 3. Noormärad – 2006. a sündinud

Koht / Nimi	Värvus	Isa	Ema	Kasvataja / omanik	Mõõtmed	Hinnang
1. Estrella	kõrb	Elder 706 E	Aaria 3907 E	Tika Talu	141-170-17,5	7,5-8-7,5-8,5-9-7,5-7,5
2. Viroola	helevõik	Vigur 682 E	Andra 3562 E	Taimi Usin	143-182-19	8-8-7,5-7,5-8-7,5-8 Parim eesti tõugu noormära 2008
3. Rulla	võik	Rotser 742 E	Anette 3702 E	Sonja-Hilli Torn / Mai Truutsi	144-177-18	8-7,5-8-7,5-7-7,5-8
4. Astooria	kõrb	Aku 684 E	Rosta 3947 E	Pihtla HK	146-171-18,5	8-8-7-7-7-7,5-8
5. Annabella	kõrb	Are 760 E	Roosa 3897 E	Sirje Viljamaa	144-167-17,5	7,5-8-7-7-7-8,5-7,5
6. Taigu	võik	Taigur 721 E	Rosinante 3752 E	Aili Kirst	150-180-18,5	7-7,5-7,5-7-7-8-7
7. Romina	kollane	Rodeo 726 E	Arabella 3865 E	Angela Noor / Heli Alp	141-168-17,5	7,5-7-6-6-7,5-8,5-8
8. Rosetta	helekollane	Rikoshet 783 E	Eetika 3786 E	OÜ Tihuse Turismitalu	146-175-18,5	7,5-7-6-7-7-6,5-7
9. Tayra	võik	Taigur 721 E	Tevory 3943 E	Heidi Juursoo	132-154-17	6-6-6-7-7,5-7-6
10. Aura	must	Ambur 784 E	Aki 3628 E	Sirje Põldaru	127-148-16,5	5-5,5-6-7-7,5-7-6

paremat mära olid viie täkuliini järglased, kuid väga ühtlase tüübi ja hea liikuvusega. Aasta parim noormära Vi-

roola (kasvataja Taimi Usin) paistis silma hea tõutüübiga, kuid eriliselt hea oli märatüüp.

Foto 1. Parim noortäkk Teik ja Madis Noor

(K. Sepp)

Foto 2. Parim noormära Viroola

(K. Sepp)

Parimad tori tõugu noorhobused konkureerisid Tori hobusekasvanduses

Krista Sepp, pm-knd Andres Kallaste
EHS

13. juunil konkureerisid Tori hobusekasvanduses üle Eesti tori tõu 2006. aastakäigu 17 noorhobust. Katsete eesmärgiks oli teha esimene valik tõu säilitus- ja aretusprogrammi järgi. Hindamine toimus kahes arvestuses: A – vanemad on tori tõugu, ja B – isa on tori tõu aretuses tunnustatud trakeeni või holsteini täkk. 2006. aastal sündis 120 tori tõugu varssa, neist oli karjas 2008. a juunikuu seisuga 109.

Piirkondlikel jõudluskatsetel Jänedal, Heimtalis, Konuveres, Kehtnas, Säreveres, Päriveres, Toris, Nuiamäel, Kobratuse ja Lammiku küla Pärna talus hinnati kokku 37 e 40% noorhobustest. Seega tori hobuste kasvatajate huvi oma hobuse väärtuse teada saamise vastu on suur. Parimate hulgas olid peamiselt tori täkkude järglased. Tunnustatud tori täkkude järglastest olid valitud täkkude Ailuri 12 391 T, Hertsoji 12 521 T, Albioni 13 627 T, Arhibaldi 13 631 T, Arhippose 13 535 T ja Preestri 13 603 T järglased. Trakeeni täkul Palladium oli üks ja holsteini täkul Lakmus 13 575 T üks poeg.

Märade seas olid valitute hulgas ühe järglasega täkid Soliid 12 339 T, Hiirik 13 007 T, Agaruse 13 625 T, Arhippos 13 535 T ja Premial 13 571 T, kahe järglasega olid esindatud täkid Preester 13 603 T ja Albion 13 627 T. Kahjuks polnud võimalust näha Hiiriku, Agaruse Ise ja Premiali poegi.

Hindamiskomisjon töötas koosseisus Olev Saveli, Enn Ehasu ja Eero Agarmaa. Auhinnad oli välja pannud Eesti Tõuloomakasvatuse Liit ja hobusesöötade firma Pavo, Eesti Hobusekasvatajate Seltsi poolt olid karikad, võitjaplaadid, diplomid ja rosetid. Parimaid hobuse esitlejaid tänas oma hobutarvetega ratsavarustuse pood Dietz Pärnust.

Täkkudest esitleti esimesena Hoius-Hatiitost (om Kirsiti Tertõtsnaja Jõgevamaalt), kes sai väga hea tori tüübi ja kehaehituse hinnangu Pärna talus ja on huvitava põlvne-

Foto 2. Parim noormära Aphrodite, Margus Kallaste ja Aldo Vaan, omanik Andres Kallaste
(K. Sepp)

misega (i Hertsoji 12 521 T ja ei Ailuri 12 391 T), kuid esitlus Toris kahjuks ei õnnestunud kõige paremini, II auhind. Raplamaa OÜ Konuveres Talli (esindaja Merit Öunapuu) Atticus (i Albion 13 627 T) sai võrdväärset Aacheniga väga hea hinde tüübi ja kehaehituse eest (8 punkti), kuid kriitilisem oldi Atticuse jalgade hinnangus, kokkuvõttes II auhind. Hilmar Kohvi kasvatatud Amper (i Ailuri 12 391 T) on hea põlvnemisega, kuid hindajatelt II auhind. **Parimaks noortäkuks** tunnistati **Aachen** (i Arhippos 13 535 T; om Andres Kallaste), keda hinnati kõrgelt nii tõutüübi kui kehaehituse osas.

Tõutüübi hindamise aluseks on mitu kriteeriumi. Kõige tähtsam on tori hobuse vastavus nn etalonhobusele. Aegade jooksul on nendeks täkkudeks olnud tõu alustaja Hetman (s 1886), Halis 348 T (1929), Hasmo 129 T (1920), Hingstar 317 T (1927), Hindo 1667 TA (1949), Hoius 3939 TB (1955), Hiilur 10 323 T (1977). Aacheni sarnasus nende täkkudega oli silmatorkav. Samuti väljendus täkul selgelt soo- e täkutüüp. Puudusena, mida ka kirjanduses tori hobuse kohta on märgitud, esineb temal kitsast käiku.

Foto 1. Parim noortäkk Aachen, omanik Andres Kallaste
(K. Sepp)

Foto 3. Rootsist „käimalolnud” tori tõugu aretustäkk Hilbek demonstreeris vabahüppeid
(O. Saveli)

Foto 4. Tori tõugu noorhobuste veo-sõiduvõistluste võitja Livoonia (i Lakmus) J. Kallaste juhtimisel, omanik Tori HK OÜ (K. Sepp)

Foto 5. Aramis III (i Albion), omanik Konuvere Tall OÜ (K. Sepp)

Tori hobusekasvanduse Parun (i Preester 13 603 T) teenis täkkude A-arvestuses reservvõitja tiitli, sest sooritas täkkude seas kõige paremini vabahüpped (8 punkti). Viljandimaalt Sammuli tallist OÜ Trandesti Power Point (i Palladium, ei Casanova 13 581 T) lausa säras mai alguses Heimtalis, kus hinnati teda kõrgelt. Toris oli esitlus ta-

gasihoidlikum, hüppe ja sammu eest kuus punkti. Kuid väga hea tüübi ja üldmulje hinnang andis noortäkule B-arvestuses võitjatiitli. Hillar Kaldi Pärna talu Ludwig (i Lakmus) sai hea hinnangu ja kokkuvõttes B-arvestuse reservvõitja tiitel.

Märade esitlusringi alustas Sändy (i Soliid 12 339 T; om Maie Kukk), keda esitles Gerda Alekand ja teenis parima esitleja auhinna. Soliidilt on saadud 19 järglast, kuid esimene jõudluskatsetel oli Sändy, kes sai tüübi, keha ja üldmulje eest väga hea hinnangu ja I auhinna.

OÜ Konuvere Talli esindaja Merit Õnapuu oskab tori hobuse aretajaid meeldivalt üllatada oma õigete valikutega. Tori tõukomisjon andis Albionile 13 627 T (i Algu 13 373 T) tunnustuse alles kaheksa-aastaselt katsetatud noorhobuste ülevaatusel, rakendis, võõrratsaniku testil ja hinnatud järglaste järgi. Käesolevaks aastaks on Albionil tori tõugu märadega 15 katsetatud järglast. Lisaks sel aastal hinnatud kolmele järglasele on hinnatud tüübi, kehaehituse ja üldmulje osas vähemalt 8 punktiga 2004. a sündinud Athenat ja 2005. a sündinud tätku Aramis III. Tütardel Aphrodite Alfal ja Aretel hinnati nõrgemaks allüüre ja mõlemad märad said kokkuvõttes II auhinna.

Tori hobusekasvandus esitas kahte Preester 13 603 T järglast – Prelamee ja Parii, kes said väga hea hinnangu tüübi eest, ülekaalukalt olid parimad traavis ja hüppes. Mõlemale I auhind ja Prelameele reservvõitja tiitel. **Parimaks tori noormäraks** valiti lõppringis **Aphrodite** (i Arhippos 13 535 T; om Andres Kallaste), kelle tõu- ja sootüübi väljenduslikkus ning kehaehitus olid ideaalilähedased, kuid kriitilisem oldi tema allüüride suhtes. Aphrodite ema on suurejooneline tori mära Printsess, kelle isa on Premium 13 547 T ja ema Daina 24 027 T on 1996. a jõudluskatsete võitja.

20 aasta kogemuste põhjal võib teha järelduse, et paremaid tulemusi saadakse, kui mõlemad vanemad on kontrollitud ja saanud kõrged hindamistulemused. Seega täidavad jõudluskatsed püstitatud eesmärgi – aidata aretajatel teha õigeid valikuid.

K A R U S L O O M A D

Küülikute kevadnäitus

Diana Mägi
EKAÜ

Kevadel, 22. märtsil toimus küülikute näitus-müük Tartumaal Reola kultuurimajas. Näitusele registreeris 8 farmi 61 küülikuga. Esindatud oli 11 erinevat tõugu ja 17 erineva värvusvariatsiooni küülikud, müüki registreeriti 34 looma. Näituse-eelselt kuulutati välja ka nunnukonkurss suurimale flandria hiidküülikule. Registreeriti üks loom,

kes aga tiinuse tõttu ei osalenud näitusel. Ehk järgmisel näitusel läheb paremini.

Näituse kohtunikuks oli Berth Andersson Rootsist, teda assisteerisid EKAÜ kohtunike õpilased Viia Martin ja Diana Mägi. Ringisekretäriks oli Ole Hütt, kes hoolitses selle eest, et kõik hindamistulemused arvutisse kantud saaks.

Kohtunik hr Berth Andersson arvas loomadest ja näitusest nii: “Näitus oli vaatamata väikesele loomade arvule tasemel. Nagu ka eelmisel aastal, nii on ka sel aastal väga

Foto 1. Kohtunik Berth Andersson

(J. Mägi)

Foto 2. Auhindade laud

(J. Mägi)

ilusad reksküülikud. Sellel näitusel olid tugevas konkurentsisis lisaks reksidele ka *thyringeriid*. Enne näitust peaks loomi natukene paremini ette valmistama, neid tuleks harjutada ka laual seisma. Näituse võib igati kordalainuks lugeda ning loodetavasti on järgmisel näitusel rohkem loomi ja vähemalt samapalju küllastajaid uudistamas ja loomi ostmas.”

Auhindu jagati kategooriates: parim kasvataja, BIS (näituse parim), BIC (vanuseklassi parim) ja BOB (tõu parim). Seegi kord sai autasustatud väikese meenega ka üksikute tõugude parimaid.

Küülikute kevadnäituse auhinnalised tulemused.

Parim kasvataja – Diana Mägi, *Foxy Rabbits*, 767,5 punkti

2. koht – Liia Taaler, Mündi talu, 751,5 punkti.

3. koht – Raidi Laines, Härma küülikud, 745,5 punkti.

4. koht – Kirke Lepp, Kukulinnu talu, kuue looma parim tulemus 570 punkti.

BIS – näituse parim – kastor reks *Foxy Rabbits* Gerda, 97 punkti, kasvataja Diana Mägi.

BIC – vanuseklassivõitjad

JUN – *Orange rex* numbriga 7091, 96,5 punkti, kasvataja Kirke Lepp, Kukulinnu talu.

INT – Hermeliin *Foxy Rabbits* Elfriide, värvusega *blue sable*, 94 punkti, kasvataja Diana Mägi.

TK – kastor reks *Foxy Rabbits* Gerda, 97 punkti, kasvataja Diana Mägi, *Foxy Rabbits*.

SR – *Thyringer*, *Foxy Rabbits* Sunflower, 95,5 punkti, kasvataja Diana Mägi, *Foxy Rabbits*.

BOB – tõu parimad

BOB reks – kastor reks *Foxy Rabbits* Gerda, 97 punkti, Diana Mägi.

BOB prantsuse päss – Härma Dariella, värvusega: broken steel, 95 punkti, Raidi Laines.

BOB kalifornia – nr 7112; 94,5 punkti, Merike Joonas.

BOB isabella – nr 7056; 96,5 punkti, Liia Taaler.

BOB *thyringer* – nr 7102; 96 punkti, Viia Martin.

BOB uus-meremaa valge – *Foxy Rabbits* Mary, 93 punkti, Diana Mägi.

BOB flandria – nr 7082, värvusega *sandy*, 93,5 punkti, Liia Taaler.

BOB lõvilakk – *Foxy Rabbits* Furry, värvusega opaal, 93,5 punkti, Diana Mägi.

BOB hermeliin – Hermeliin *Foxy Rabbits* Elfriide, värvusega *blue sable*, 94 punkti, Diana Mägi.

Dr Uibopuu loengul kuulsid huvilised küülikute tervishoiust ja farmielust. Näituse ajal oli osalejatel võimalik keha kinnitada Merike Joonase maitsvate küpsetistega ja Öie Kõöseli valmistatud salati, võileibade ja kohviga väikeses kohvikus sümboolse tasu eest. Samas sai rahvas mõnusalt aega viita omakeskis ümber laua juttu puhudes.

Endiselt on probleemiks, et küülikukasvatajad ei julge oma loomi näitusele tuua. Meeleldi tullakse aga näitusele loomi vaatama. Küllastajaid käis läbi mitusada. Kevadperioodil näitust korraldades on loomad küll kauni karvastikuga, kuid sel ajal on farmides põhikarja komplekteerimine juba toimunud ning loomi farmides vähe, mistõttu ka näituseloomi pole palju. Lootes suuremat osalust, plaanib EKAÜ korraldada järgmise näituse 2009. aasta sügiskul, orienteeruvalt novembris-detsembris. Sellel ajal peaks igas farmis olema nii paaritusealisi kui ka põhikarja potentsiaalseid täiendajaid, keda võiks näitusele tuua. Ja muidugi lisaks ka erinevas vanuses müügiloomi.

Foto 3. Pm-knd Liia Taaler *thyringeri* tõugu küülikuga (J. Mägi)

JÕUDLUSKONTROLL

Jõudluskontrollist Põhja-Ameerikas

Kaivo Ilves

Jõudluskontrolli Keskuse direktor

Eelmisel ICARi konverentsil tutvustasid erinevad Põhja-Ameerika jõudluskontrolli organisatsioonid oma kogemusi. Selle aasta Ameerika Ühendriikide konverentsi ühildasime õppereisiga jõudluskontrolli organisatsioonidesse juunikuu keskel. Nädala jooksul külastasime kolme organisatsiooni – *CanWest DHI* Kanadas; *NorthStar Cooperative* Michigani osariigis ning *AgSource Cooperative Services* Wisconsinis osariigis Ameerika Ühendriikides. Neile lisaks vaatasime ka nelja piimafarmi Kanadas, ülikooli katsefarmi Michigani ja ühte piimafarmi Wisconsinis osariigis.

Kanadas on 10 400 piimatootja 715 000 lehma kohta kaks jõudluskontrolli organisatsiooni, 6 piimalaborit ja üks andmetöötluskeskus. Kliendid jagunevad kahe jõudluskontrolli organisatsiooni vahel peamiselt emakeele järgi. *CanWest DHI* teenindab inglise keelt ja *Valacta* prantsuse keelt kõnelevaid piimatootjaid.

Ameerika Ühendriikides on üle 26 000 piimatootja ja ligi 4,5 miljoni lehma kohta 27 jõudluskontrolli organisatsiooni, 49 piimalaborit (ainult 29 määravad ka karbamiidisisaldust piimas) ning 4 andmetöötluskeskust. Lisaks inglise keelele on sealsetes organisatsioonides väga olulisel kohal ka hispaania keel.

Jõudluskontrolli areng on nendes riikides pikkade traditsioonidega. USAs alustati jõudluskontrolliga juba 1883. ja Kanadas 1911. aastal. Mõlemas riigis on toimunud paljude väikeste jõudluskontrolli organisatsioonide liitumine suuremaks ja tugevamaks. Juba aastaid ei toeta ühtegi külastatud organisatsiooni riik. Kanadas saab mingil määral riigilt raha teine, peamiselt prantsusekeelseid piimatootjaid teenindav organisatsioon, mida me ei külastanud. Varem kehtis Ameerika Ühendriikides seadus, mis ei lubanud ühe osariigi jõudluskontrolli organisatsioonil teistes osariikides oma teenust pakkuda. Nüüd pakub Wisconsinis osariigis asuv *AgSource* oma teenuseid ka Minnesota, Illinois, Iowa ja Idaho osariigis ning Michigani osariigis asuv *NorthStar Cooperative* Wisconsinis, Ohio ja Indiana osariigis.

Kui võrrelda külastatud organisatsioone Jõudluskontrolli Keskusega Eestis, on nii erinevusi kui sarnasusi. Kõige olulisemaks erinevuseks võib pidada omandivormi. Kui Eestis on see riiklik ettevõtte, siis Ameerikas, nagu ka Lääne-Euroopa riikides, on jõudluskontrolli organisatsioonid ühistuna loomapidaja omanduses.

Eestis oleme me seotud nii veiste (piima- ja lihavede), sigade, lammaste, hobuste kui ka kitsede jõudluskontrolliga, kuid sealsete organisatsioonid tegelevad ainult piimavedestega. Erand on *AgSource*, kes on laiendanud oluliselt oma labori teenuseid, kus lisaks piimaproovidele

tehakse erinevaid analüüse alates mullast ja veest ning lõpetades sõnnikuga.

Ameerika Ühendriikides külastatud organisatsioonid tegelevad lisaks piimavede jõudluskontrollile erinevate tütarettevõtete kaudu ka teiste valdkondadega, nagu näiteks kunstliku seemendusega (Eestiski tuntud CRI ja *Select Sires*), elusloomade müügi vahendamisega ja laboriteenustega. *CanWest DHI* Kanadas tegeles ainult jõudluskontrolliga.

Oluliseks erinevuseks Eesti ja Ameerika organisatsioonide vahel on see, et Jõudluskontrolli Keskus omab nn andmebaasi ja -töötluskeskust, kuid külastatud organisatsioonidest oli ainult *AgSource* andmebaasi omanik. Kanadas on kaks jõudluskontrolli organisatsiooni koos loonud andmetöötluskeskuse, kus toimub andmete töötlemine mõlemale organisatsioonile. *NorthStar Cooperative* saadab andmed USA suurimasse andmetöötluskeskusesse, kes pakub oma teenust paljudele USA jõudluskontrolli organisatsioonidele. Siinkohal tuleb tõdeda, et andmebaasi omav *AgSource* pakub oma klientidele oluliselt rohkem erinevaid trükiseid, kus on andmeid ka statistiliselt töödeldud.

Eesti omapäraks andmetöötlemise valdkonnas on see, et meie teeme ka geneetilist hindamist. Nii USAs kui ka Kanadas on selleks omakorda eraldi keskus. Kui Eestis on jõudluskontrolli läbiviimisel kasutusel ainult B-meetod, mis tähendab, et jõudlusandmete kogumisega ja piimaproovi võtmisega tegeleb loomapidaja või tema poolt volitatud isik, siis Ameerikas on kasutusel A-meetod, mis tähendab seda, et kõikide jõudlusandmete kogumisega ja piimaproovide võtmisega tegeleb jõudluskontrolli organisatsiooni assistent. Et kahel külastatud organisatsioonil polnud ka andmebaasi ja -töötlust, siis teenuseks ongi peamiselt jõudlusandmete edastamine ja piimaproovide võtmine. Aktiivselt otsitakse muid võimalusi. Lisaks rasva-, valgu- ja karbamiidisisaldusele ning somaatiliste rak-

Foto 1. *CanWest DHI* teeninduspiirkonna ajavööndid (K. Ilves)

Foto 2. *CanWest DHI* tegevjuht ja ICARi president Neil Petreny (K. Iives)

Foto 3. Jõudluskontrolli keskuse delegatsioon *AgSource Cooperative Services* peahoone ees (K. Iives)

kude arvule piimas uuritakse loomadel esinevat paratuberkuloosi ja leukoosi.

Konkurents erinevate jõudluskontrolli organisatsioonide vahel on tihe ja oluline on kasumit teenida, mistõttu tegeldakse aktiivselt teenuste arendamisega. Kui *CanWest DHI* pakkus varem oma klientidele 5 erinevat jõudluskontrolli meetodit, siis praegu juba 55. Eestis on kasutusel 4 meetodit: standardkontroll-lüps, vahelduv kontroll-lüps, lihtsustatud meetod kolmekordsel lüpsil ning kontroll-lüps lüpsirobotiga, viiendana võiks lisada mittelepingulistele klientidele tehtavad piimaanalüüsid. Kolleegid mõlemast riigist tunnistasid, et aastaid tagasi oli neil rohkem reegleid, mille täitmist nõuti. Tänapäeval on jõudluskontroll muutunud oma olemuselt rohkem teenuseks.

Eestis teeme esimesi samme elektrooniliste märkide ja pihuarvutite kasutamisel. Elektrooniline kõrvamärk on sealsetel lehmadel juba väga tavaline. Pihuarvutit ei õnnestunud meil kahjuks küll ühegi karja praktikas näha, kuigi konverentsil tutvustati erinevaid mudeleid ja tarkvaralahendusi.

Mille üle me võiksimme Eestis uhked olla? Eelkõige oma piimatootjate üle, sest üheski farmis ei tekkinud mingit üllatusmomenti. Veel meie veisekasvatuse organiseerituse üle, sest meie veised on üheselt identifitseeritud ja märgistatud ametlike kollaste kõrvamärkidega, jõudluskontrollis ja tõuraamatus olevate loomade suure osakaalu üle. Seal oli väga palju nn tootmiskarju, kelle kohta puuduvad igasugused andmed. Loomulikult saime ka seekord uhkust tunda Eesti internetiseerimise üle.

Ameerikas kasutatakse karja majandamiseks peamiselt *DairyComp 305* tarkvara, mis on paljude aastate jooksul väga suuremastaapseks arendatud. Tema oluliseks puuduseks on see, et ta on kliendi arvuti tarkvara ja kõiki andmeid tuleb eraldi andmetöötluskeskusesse saata või siis töödeldud andmeid programmi maha laadida. Kui tutvustasime Eestis Internetis töötavat programmi Vissuke ning näitasime, et programmi on võimalik ka nende kontorist realselt kasutada, siis meie võõrustajate üllatus oli suur.

Mis on Eesti süsteemi head küljed ja tugevused? Esmalt jõudluskontrolli suur osakaal. Kui loomade arv oleks väiksem, muutuks geneetilise hindamise läbiviimine kee-

rulisemaks ja loomulikult kallineks ka loomühiku teenusel. Võrreldes Kanadaga on meie tugevus Eesti geograafiline väiksus. *CanWest DHI* töötab viies erinevas ajatsoonis, mis tähendab erinevate piirkondade ajavahet kuni 5 tundi, ja pikad vahemaad, eriti põhja pool, on üsnagi kulukad. Kuna Vissuke töötab Internetis, siis tarkvara hooldamine ja teenindamine on oluliselt odavam kui seal kasutatava lauaarvutisse installeeritud tarkvara puhul. Samuti kulutavad nad meist oluliselt rohkem ressursse (aega, raha ja inimesi) uue tarkvara versiooni levitamisse.

Seda reisi kokku võttes võib nentida, et meil on, mida õppida ja kuhu areneda, aga ka neil on meilt midagi õppida.

Konverents oli traditsiooniliselt hästi põhjalik. Kõik esitatud ettekanded on nähtavad ICARi kodulehel aadressil: <http://www.icar.org/pages/Niagara%20session.htm> ja veel selle aasta numbri sees peaks ilmuma kogumik, kus on kõik ettekanded artiklitena.

Et konverents toimus Ameerikas, siis konverentsi raames korraldati lisaks traditsioonilistele INTERBULLi, ICARi laborite ja erinevate töögruppide koosolekutele ka Põhja-Ameerika Piimalaborite Juhtide Assotsiatsiooni (NALMA) ja jõudluskontrolli organisatsioonide juhtide töökoosolekud. Konverentsil oli mitmeid huvitavaid ettekandeid, mis tutvustasid Põhja-Ameerika organisatsioonide kogemusi ja süsteeme, elektroonilisi kõrvamärke, uusi kasutatavaid tehnoloogiaid ja süsteeme. Kui ICAR on laiemalt tuntud kui jõudluskontrolliga tegelev organisatsioon, siis tegelikult tegeldakse seal ka paljude teiste teemadega nagu loomade välimiku hindamine, loomade identifitseerimine, DNA laborid ja kunstliku seemendusega seonduv. Just kunstliku seemendusega tegelev töögrupp pidas konverentsi raames eraldi töökoosoleku, kus põhiteemaks oli spermakõrte identifitseerimine, et tagada seemendusandmete kiirem ja täpsem kogumine. Spermakõrte identifitseerimine ribakoodiga on väga laialt levinud, kuid selle ribakoodi lugemise automatiseerimine on tänaseni levinud ainult üksikutes riikides. Lisaks ribakoodile otsitakse võimalusi elektroonilise kiibi kasutamiseks.

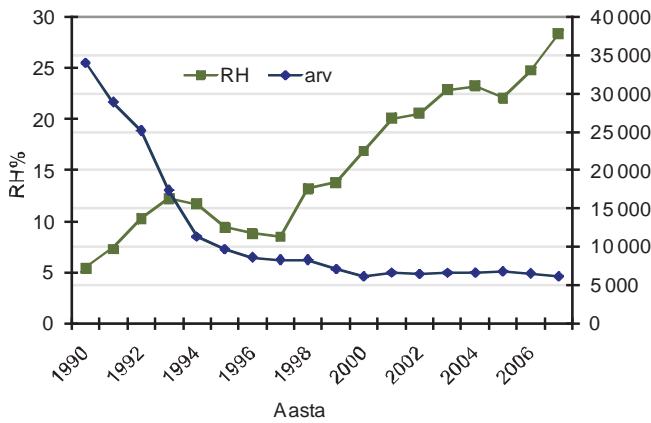
Järgmine suurem ICARi konverents toimub 2010. aasta juunis meie lõunanaabrite juures Riias.

Eesti punase tõu holsteniseerimine

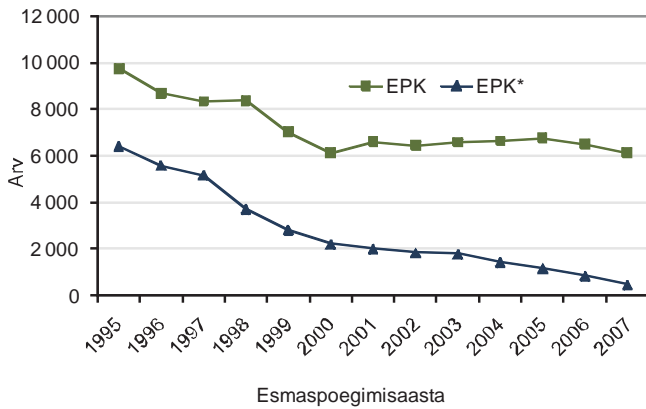
Mart Uba

Jõudluskontrolli Keskus

Eesti punase karja lehmade ja lehmikute grupeerimisel nende isade päritolumaa alusel selgus teatud üllatusena, et 2006. a lõpu seisuga oli vastavalt 3,3% ja 7,1% karjasolevate lehmade ja lehmikute isadeks Hollandi (HOL) päritoluga pullid. 2007. a lõpus olid vastavad näitajad 4,9% ja 9,8% ehk juba 1,6% ja 2,7% võrra enam.

Joonis 1. EPK lehmade RH-verelisuse osatähtsus lehmade poegimisaasta järgi

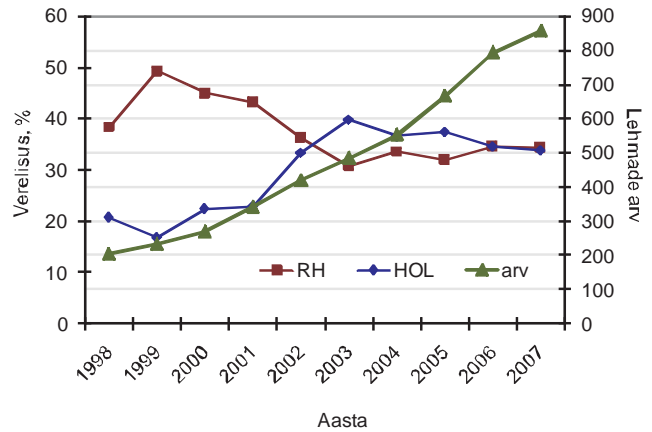
Joonis 2. Kokku EPK ja holsteini komponendita (EPK*) lehmad

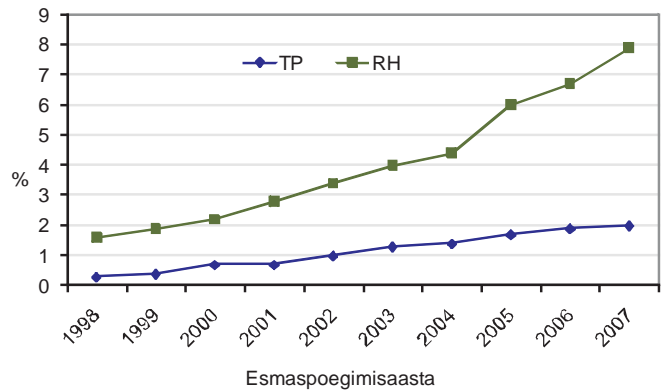
Foto 1. Diva 6353 esimene hinnang annab lootust (T. Bulitko)

Tervikuna on aga ligikaudu 18% karjasolevatest EPK lehmadest holsteini või punasekirju holsteini (RH) pullide tütreid. Need arvud ärgitavad uurima suundumusi EPK aretuses.

Viimase 10 aasta jooksul on punasekirju holsteini (RH) (koos tühise määra mustakirju holsteinigaga (HF)) komponent EPK verelisuses järjepidevalt kasvanud, ulatudes käesoleval ajal ligikaudu 30%-ni (joonis 1). Seejuures tuleb arvestada, et kui EPK lehma järglasel holsteini summaarne osatähtsus verelisuses ületab 75% taseme, siis on

Joonis 3. EHF lehmad, kellel on EPK emad poegimisaasta järgi

Joonis 4. Taani punase (TP) ja RH-verelisusega lehmade osatähtsus EHF lehmade seas

Foto 2. Viis 2007 Liisu verelisus on RH55 SRB19 TP9 AP6 NRF6 (T. Põlluäär)

ta juba eesti holsteini tõugu. Seetõttu keskmine holsteini verelisus EPK lehmadel sellest üle suurenda ei saa. Samal ajal on lüpsikarja jõudnud lehmade arv, kellel pole holsteini komponenti, pidevalt vähenenud 1998. aasta 3771 lehmalt 470 lehmani 2007. aastal (joonis 2). Paljude EPK lehmade järglaste kandmine holsteini tõu hulka vähendab EPK tõu osatähtsust veelgi (joonis 3).

Eesti holsteini tõugu lehmade verelisus on ka muutumas, sest järjest enam on selles punase tõu verelisuse komponente (joonis 4). Kümne aasta jooksul uuenes EHF lüpsikari 4819 EPK lehma järglasega, seejuures 2007. a 857 lehma võrra. Selle ajaga on RH keskmine osatähtsus

karjasolevatel lehmadel suurenenud 8%-ni ja taani punase tõu (TP) osatähtsus 2% -ni.

Eesti punase karja aretus viimastel aastatel ei ole kasuks tulnud tema kestmisele iseseisva tõuna, vaid praeguste trendide jätkumine ennustab talle peatset hääbumist. See-ga on aretusorganisatsioonil ilmselt viimane aeg otsustada, kas sihipärase aretustegevusega eesti punast karja tõuna tugevdada või tunnistada näiteks kümne aasta pärast uue ohustatud tõu olemasolu.

V E T E R I N A A R I A

Sigade aafrika katk Kaukaasias ja Venemaal

Dots Arvo Viltrop

EMÜ VLI nakkushaiguste osakond

Tegemist on sigadele väga ohtliku viirushaigusega, mis võib oluliselt mõjutada seakasvatusektorit majanduslikult. Sigade aafrika katku tekitajaks on Asfiviirus. Viirusele on vastuvõtlikud kodu- ja metssead. Tunnuste poolest ei erine aafrika katk sigade euroopa (e klassikalisest) katkust, kuid tekitaja on täiesti erinev viirus. Ägeda haigusvormi korral on mõlema haiguse puhul sigade suremus 100%. Peamisteks tunnusteks on kõrge palavik, verevalumid siseorganites ja naha all. Väliselt avaldub see siniste plekkidena nahal. Sageli surevad sead, ilma et väliseid tunnuseid tekiks (äkkssurm).

Sigade aafrika katku viiruse säilimise looduses tagab see, et sigadel

Foto 1. Sigade aafrika katku kolded (OIE)

esineb ka haiguse krooniline vorm, mille puhul sead põevad haigust suhteliselt kergelt ja jäävad kauaks viiruse kandjaks. Metssigadel haigustunnuseid sageli ei teki ja nakatunud loomad on vaid viiruse kandjad ja levitajad. Ka see hõlbustab viiruse püsimist looduses. Lisaks paljuneb viirus puukides (*Ornithodoros*'e perekonnast, ei esine Eestis).

Viirus levib peamiselt kontakti teel sealt seale. Tähtis on ka ülekande verdimevate putukate vahendusel. Viirus on väga vastupidav sealihis, mistõttu ülekande kaugete vahemaa-taha on võimalik imporditud sea-liha vahendusel, mille jääke võidakse sööta sigadele. Viirus on väga vastupidav ka keskkonnas, mistõttu levida võib ta ka sõidukite ja mitmesuguste seasõnnikuga saastunud objektide vahendusel.

Foto 2. Nahaalused verevalumid

(CFSPH)

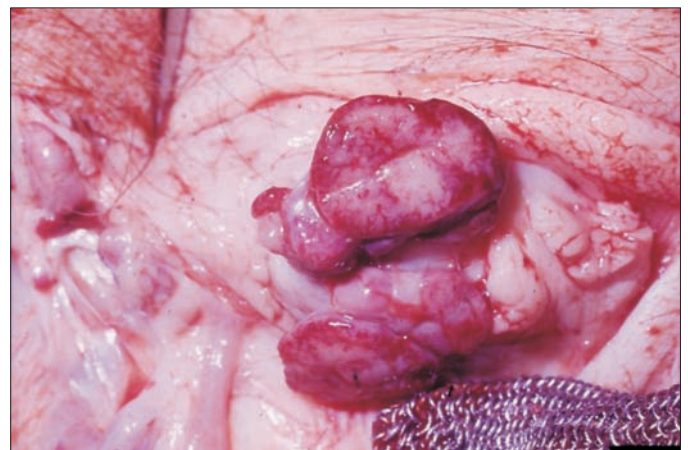

Foto 3. Verevalumid siseorganites

(CFSPH)

Haigust esineb püsivalt Aafrika mandril, kus ta on looduskoldeline. Euroopas on haigus olnud peamiselt eksi-külaline. Ainukene püsiv kolle sel sajandil on olnud Sardiinia saar, kuid ka seal on viimased haigusjuhud registreeritud 2006. aastal. Saart loetakse siiski tänaseni võimalikuks nakkuskoldeks, mistõttu sigade ja sealihatoodete väljavedu sealt on keelatud.

Praegune epideemia Venemaal sai alguse 2007. aasta märtsis Gruusiast, kus registreeriti aasta jooksul üle 50 puhangu ja seetõttu hukkus või hukati kümneid tuhandeid sigu. Armeenias registreeriti haigust esmakordselt 2007. aasta augustis. Praeguseks on epideemia Armeenias ja Gruusia võimude kontrolli all oleval territooriumil likvideeritud, kuid see on edasi levinud Venemaale. Seda ilmselt läbi Osseetia, kus on seni kõige rohkem puhanguid esinenud. Kahtlustatakse nakkuse ülekannet metssigade vahendusel (esimesed avastatud haigusjuhud olid just metssigadel). Puhanguid on olnud ka Tšetšeenias ja Ingušias. Esimene haiguspuhang väljaspool Kaukaasiat oli

Orenburgi oblastis. Seal on tegemist ilmselt nakatunud toidujäätmete söötmisega sigadele.

Kas selle haiguse oht on ka Eestis? Teatav oht Eestile eksisteerib. Peamiseks ohuallikaks võiks olla Venemaalt Eestisse toodavad seakasvatussaadused ja nende jääkide ebaseaduslik söötmine sigadele mõnes väikemajapidamises. Eestis on igasugune toidujäätmete söötmine sigadele seadusandlikult keelatud. Sigade ja seakasvatussaaduste ametlik import Venemaalt Euroopa Liitu on keelatud, kuid inimesed võivad osta toitu enda tarbeks ja tulla pahaaimamatult sellega üle piiri. Praegu oleks oluline tugevdada piirikontrolli ja tõkestada igasugune liha ja lihasaaduste maaletoomine, kaasa arvatud üksikisikute poolt Venemaalt. Suurtootjatele erilist ohtu ei ole. Viiruse jõudmine mõnesse industriaalse tootmisviisiga sigalasse oleks suure inimliku rumaluse või kõigi halbade asjaolude kokkusattumuse tulemus.

CFSPH – *Center for Food Security and Public Health at the Iowa State University College of Veterinary Medicine*

K R O O N I K A

Tõuloom 12. korda Ülenurmel

Emeriitprof Olev Saveli
ETLL

Traditsiooniliselt toodi septembrikuu esimesel laupäeval Ülenurmele kokku Eestimaa kaunimad loomad ja linnud, sest käes oli Tartu sügisnäituse aeg, millega koos toimus ka üleriigiline demonstratsioon Tõuloom 2008. Kaugemad tulijad olid Pärnumaalt ja Lääne-Virumaalt. Sel aastal muretseti kõige enam ilma tujukuse pärast, aga mida lähemale Tartule, seda kindlamini usuti kuivalt pääsemist. Tõesti, juba 12. korda saadi läbi vihmata. Võib uskuda, et sellisel vihmasel perioodil esitleda oma hinnalisi tõuloomi põllumajandusmuuseumi areenil kauni ilmaga, on osalinegi tänu tehtu eest.

Vabariigi juubeliaastal võinuksime õnnitleda samavannuseid aretusühinguid, sest tõuseltsid asutati samal perioodil. Tegelikult tähistame sel aastal ühistegelise tõuaretusorganisatsiooni 15. aastapäeva, sest Eesti taassünniperioodil asutati aastatel 1989–1993 uuesti aretusühistud ja tõuseltsid. Laupäeva varahommikul avati selleteemaline näitus neljateistkümnelt posteril EPMi loomakasvatuse ekspositsioonis. Näitus jääb avatuks 20. novembrini, mille järel eksponeeritakse nädala jooksul Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistus Kehtnas. Posterite vormistamisel aitasid kaasa EPMi osakonna juhataja Mare Viiralt ja kunstnik Maarika Tang. Tänu neile!

Tartu sügisnäituse ja TÕULOOM 2008 avamine toimus sel aastal areenil, kus kõnelesid Tartu maavanem Esta Tamm, riigikogu liige Ester Tuiksoo, EPMi direktor

Merli Sild ja ETLLi president Olev Saveli. Kõlasid vastastikused edu- ja tänusoovid. Muusikalist külakosti pakkus Konguta segakoor, maast ja inimestest pajatas Kaarel Tuvike.

Keskpäeval algas tõuloomade esitlus ja tõuaretajate tutvustamine. Seletusi andsid Eesti Lambakasvatavate Seltsi juhatuse esimees Hillar Kalda ja tegevjuht Külli Vikat (lambad ja kitsed), Eesti Linnukasvatavate Seltsi juhatuse esimees Matti Piirsalu (linnud), Eesti Tõusigade Aretusühistu peaspetsialist Anne Lilleorg (sead), Eesti Karuloomakasvatavate Aretusühingu spetsialist Diana Mägi (küülikud, tšintšiljad), Eesti Maakarja Kasvatavate Seltsi teadussekretär Käde Kalamees (eesti maakari), Eesti Tõu-

Foto 1. Avamisel kõnelesid riigikogu liige Ester Tuiksoo, Tartu maavanem Esta Tamm ja EPMi direktor Merli Sild (O. Saveli)

Foto 2. Demonstratsiooni avasid lamba- ja kitsekasvatavad
(O. Saveli)

loomakasvatavate Ühistu juhatuse liige Tõnu Põlluäär (eesti punane, eesti holstein ja lihavedel), Eesti Hobusekasvatavate Seltsi direktor Krista Sepp (hobused) ja demonstratsiooni ühendas Olev Saveli.

Loomi esitlesid loomaomanikud või nende abilised, taluperedest olid väljas lapsed või lapselapsed. Näiteks Kaarel Voitki kaksikutest lapselapsed alustasid viieaastastena juba 11 aastat tagasi. Suuremates ettevõtetes on välja kujunenud võistkond, kes käib loomi esitlemas konkurssidel ja on sellega omandanud esitluskunsti. Nii ladusat esitlust pole varemadel aastatel olnud.

Aretusühingud valisid aasta parimad tõuaretajad igas põllumajandusloomade tõus, linnu-, karuslooma- ja lihavedelkasvatavatest loomaliigiti. Põllumajandusministerium pani neile välja graveeringuga karikad, ETLN nokkmütsi tekstiga Parim tõuaretaja 2008. Kõik osavõtjad said tänukirja ja päevakohase roseti. Järgnevalt tõuloomaäritusel osalenud loomaomanikud, rasvaselt aasta parimad tõuaretajad.

Veisekasvatavad: eesti holsteini tõug – **Lea Puur**, Õunapuu talu; Imbi Pokbinder, Krootuse Agro OÜ; Avo Kruusla, Kaska-Luiga talu; Tartu Agro AS;

eesti punane tõug – **Avo Kruusla**, Kaska-Luiga talu; Lea Puur, Õunapuu talu; Vaimastvere Agro POÜ; Tartu Agro AS;

eesti maakari – **Jüri Simovart**, Palu talu; Kaarel Voitk, Looga talu; Lea Puur, Õunapuu talu; Rainer Parts, Otsa talu; Enno Lohu, Andressaare talu;

Foto 3. Djurok x landrassi ristanckulte esitles OÜ Estpig Tännassilma farm
(A. Tänavots)

Foto 4. Piemonti lehm Musirull (om T. Muulmann) lehmikuga esindas areenil lihavedelid
(O. Saveli)

lihavedel – **Margus Keldo**, Tsuru talu OÜ; Rainis Ruusamäe, Estonian ACB Vianco; Leino Vessart, Karitsu Rantšo OÜ; Olev Kirs, FIE; Kalmer Visnapuu, Taropeda-ja talu; Toomas Muulman, Lau Raja talu; Alari Kutsar, Hannora OÜ.

Seakasvatavad – OÜ Pihlaka Farm, eesti suur valge tõug ja pjeträäni tõug, OÜ Estpig Tännassilma farm, eesti maasiga, Saimre Seakasvatuse OÜ, ristanckaretussead.

Linnukasvatavad – muna- ja lihakanade paljundusfarm AS Tallegg; Ülo Pullisaar, vuttide tõulinnukasvatustalu; Sulev Peets, Peri POÜ munakanad; Eha Treier, Äksi vutifarm; Lõive ja Raul Roosimaa Särevere jaanalinnufarm.

Küülikukasvatavad – Diana Mägi, Foxy Rabbits; Raidi Laines, Härma Küülikud; Merje Ottson, OÜ Grenimal; tšintšiljad Maia Parts.

Lambakasvatavad – Ell ja Urmas Sellis, eesti valgepealine tõug; Ants Kuks, eesti tumedapealine tõug; Sven Kesler, Määri Mõis OÜ, daala tõug.

Kitsekasvatavad – eesti kits – Julika Roos, OÜ Jaanila; Merike ja Vambola Bakhoff, Vaike talu.

Hobusekasvatavad – tori tõug – OÜ Tori Hobusekasvandus; Andres Kallaste; eesti raskevehobune – **Enn Rand**, Kõpu talu; Viktoria Kaasik Nurmenuku puhkekeskus OÜ; eesti hobune – **Angela Noor**; Taimi Usin Antsu talu; trakeeni tõug – **Heimtali Hobusekasvandus OÜ**; šetlandi poni – Heli Alp.

Foto 5. Tori sõidu-veokatsete võitja 2007 ja 2008 Lakoonika
(O. Saveli)

Miniloomakasvatataja – Andrus Teemant, Raja talu, eesti maatõu ja deksteri ristandid ning šetlandi poni.

Eesti maatõug lehmadele korraldati vissikonkurss. Kohal olid ka Laul (2005.) ja Mari (2006. ja 2007. aasta konkursi võitjad). Sel korral valis kohtunik (O. Saveli) kaudimaks lehmaks Loori Enno Lohu talust. Nendele lisandusid vsside lõppringis veel eesti punase tõu viss 2008 Aasi ning eesti holsteinide vssid Juuni (2006), Iiris (2007) ja Riia (2008), kõik Taru Agro ASist. Nende esitus andis selge ülevaate piimatõugude iseärasustest ja näitas veisekasvatatajatele, kuhu poole tuleks tõuaretuses püüda. Pealtvaatajad avaldasid tunnustust tugeva aplausiga.

Väga esinduslik oli hobukoosseis, kõikidest tõugudest oli väljas parim noor või täiskasvanud mära või täkk. Eriiselt võimas ja väsimatult liikuv oli tori tõugu mära Lakoonika (i Lakmus), kes võitnud sõidu-veovõistlused 2007. ja 2008. aastal. Tema ema Aroonia (26 a) oli samaväärne isegi üleliidulisel tasemel. Oma kehaehituselt ja

liikuvuselt oli ta kaua aega tõu etaloniks. Nüüd võib seda tiitlit kanda tütar. Aretuseesmärgi õigsust kinnitab ka kaheaastane parim noormära Aphrodite.

Kavas oli läbi viia kaks võistlust, nimelt lambapügamises ja käsitsilüpsis. Kahjuks esimene jäi ära, sest tehnika vedas alt. Paljudel oli tõsiselt kahju sellest. Teine võistlus toimus, lüpsiti kolme eri tõugu lehma ja kahte kitse. Merike Bakhoff „võlus“ oma kitselt minutiga 1,3 liitrit, teiselt kitselt ja eesti maakarja lehmalt saadi 0,8 ja suured lehmad andsid vaid 0,5 liitrit piima.

Igal aastal valib publik oma lemmiku. Need tiitlid on läinud lammastele, maakarja lehmale või hobusele. Sel aastal valis publik lemmikuks šetlandi poni täku Ninja (omanik Andrus Teemant). Võitis tema väiksus ja võimas lakk.

Loomakasvatatajad jäid üritusega seegi kord rahule, suurt innustust andsid pealtvaatajad, keda püsivalt oli areenil mitusada, aga külatajaid kokku mitu tuhat.

Saksamaa avatud konkursi 2008 korraldusest

Emeriitprof Olev Saveli
ETLL

Euroopa holsteinide konkursse on peetud iga kahe aasta tagant, ainult raske haiguspuhang (hullulehmatõbi) on traditsiooni katkestanud. Sinikeele haiguse leviku tõttu 2008. aastal jäeti ära oktoobrikuine konkurss Itaalias. Selle asemel korraldas Osnabrücki tõuraamatühistu (OHG) koos SEMEX Deutschland'i ja World-Wide Sires Germany'ga 6. ja 7. juunil avatud konkursi, kuhu kutsuti ka šviitsi ja džõrsi tõu esindajad.

Farmerid registreerisid 857 veist, kohale toodi siiski vähem. Teistest riikidest oli veiseid Šveitsist, Austriast ja Luksemburgist, Saksamaale sisseostetud veistega oli esindatud Prantsusmaa. Edukaimad olid nii punasekirjud kui mustakirjud Šveitsi lehmades vanemates vanusklassides.

Kaks päeva olid täis tihedat tööd linnahallis Halle Gartlage, reedel 11 ja laupäeval 9,5 (7.30–17) tundi. Suur koormus oli kõikide tõugude kohtunikul, USA Kalifornia osariigi farmeril Hank van Exelil – 1. päeval 7 ja 2. päeval 5 tundi. Tema hindamisega jääd rahule. Eriti oli rahul suurearvuline šveitslaste esindus, kui konkurss neile soodsalt kulges. Seda juhtus aga tihti, nende kaasaelamine oli hästi organiseeritud (kõigil punased võistkonna tekstiga T-särgid) ja lärmakas.

Konkursi juhendist nii palju, et osalemise otsustas farmer ise, kes eelregistreerimisel maksis 25 eurot, osavõtu otsuse kinnitas 50 euroga. Farmeri kanda jäid ka transpordi- ja majutuskulud. Vaatamata arvestatavatele kuludele oli osavõtjaid loodetust arvukamalt.

Mustakirjud holsteinid jaotati nelja vanuserühma: lemmikud (*Junior*), esmapoeginud (*Intermediate*), 2. laktatsioon (*Senior*) ning 3. ja vanem laktatsioon (*Mature*). Punasekirjud holsteine oli vähem, mistõttu kaks vanemat rühma ühendati. Teised tõud jaotati kahte rühma. Vanuserühmas järjestati veised sünniaja järgi noorimast vanemani, selle järgi moodustati klassid 10 kuni 12 veisest. Seega

sõltus klasside arv kohaletulnute arvust. Igas esitusklassis selgitati järjestus ja neli paremat said 750, 250, 150 või 100 eurot, lehmikutel maksis esikoht 500 eurot, 2. kuni 4. kohale tulnud said sama suure preemia kui lehmadeklassis. Igast klassist kaks paremat pääsesid vanuserühma lõppringi, kus määrati 3. koht, reservvõitja ja võitja. Viimased kaks läksid edasi, kus valiti tõu reservvõitja ja tõutšempion. Kõige lõpuks toodi ringi nelja tõu tšempionid ja valiti Saksa avatud konkursi 2008 parim lehm.

Preemia andis üle sponsor koos OHG esindajatega. Sponsoreid oli kümnekond, nende hulgas rahvusvahelised aretusorganisatsioonid ABS, SEMEX ja WWS, Šveitsi kaks aretusorganisatsiooni, Saksamaa ajakirjade väljaandjaid, arendusorganisatsioone ja panku.

Sisepääs oli tasuline, samuti kataloog tuli osta. Kahel päeval müüdi loteriipileteid 2 euro eest. Võiduvastika oli välja pannud noor talupere, õnn naeratas šveitslasele. Eks meilgi tuleks veterinaaridel ümber hinnata elusauhindade keelamise seisukoht.

Laupäeva varahommikul kell 8.30 alustati ligi 100 nooresitleja konkursiga. Võisteldi kahes vanuseklassis, kuni 18-aastased ja vanemad, kuni 35 a. Osa võisid võtta kõik soovijad, aga võistlustulemused soosisid oma pere

Foto 1. Kolmandik Hollandi NRMi pealtvaatajatest (O. Saveli)

Foto 2. Šveitslane esitleb mustakirjute holsteinide võitjat Morandale Kite Bretagne liikumisel (O. Saveli)

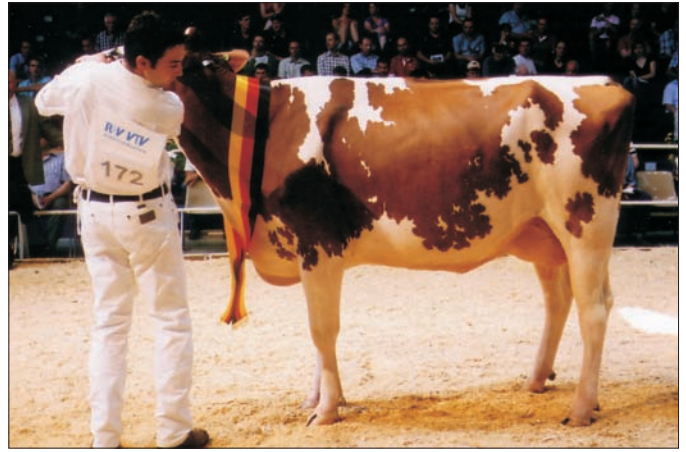

Foto 3. Šveitslane esitleb punasekirjute holsteinide ja kogu näituse võitjat Descombes Kite Adrianat kohapeal (O. Saveli)

laste edukust. Esitleti vasikaid, lehmikuid, ka ühte šviitsi lehma. Juhendi järgi arvestas kohtunik võrdselt kolme osa esitlust, looma ettevalmistust ja välimikku. Preemia said kolm paremat – 100, 50 ja 25 eurot.

Veiste esitlemisel peeti rangelt kinni kindlatest reeglistest. Esitlejad olid valges riietuses, rinnal ja seljal oli ranitsana riidest šabloonid numbri kinnitamiseks. Oli näha, eriti šveitslaste leeris, et korduvalt esinesid oma ala meistreid. Selleks vahetati sissepääsu juures kiiresti katalooginumber. Esitluspäitsed olid standardsed, juhtriimpeenike. Rihm koguti vasakusse kätte, millega juhiti veist päitsetest kinni hoides kellaosuti liikumise suunas, ise väljaspool. Mõnel oli ka pikem või paksem juhtriim, siis selle lõpuosa heideti üle õla. Esitleja liikus vasak külg ees, veise pea hoiti võimalikult kõrgel. Parem käsi oli vaba või toetus abaluu piirkonnale, vajadusel korrigeeris lehma seljajoont. Esitleja vaade oli suunatud ainult oma loomale. Roojamist tuli ette, selleks jäädi seisma. Kohe oli kohal rooja koristajad või kaeti roe saepuruga. Tagakeha puhastati paberrätiga abilise või isegi teise esitleja poolt. Liikumiskiirus oli mõõdukas, ei tormatud rivis mööda ega takistatud järele tulijat. Viimast tuli vahel ette, kus konkurridid olid abivalmis. Paar lahtitõmbamist oli.

Hollandi rahvusliku holsteinikonkursi (NRM) esitluse eripäraks oli, et esitleja liikus tagurpidi, juhtides lehma kahe käega päitsetest. Selline liikumisviis koormab vähem kätt, kuid külg ees liikudes on veis pidevalt esitleja valvsa pilgu all. Katalooginumber oli kinnitatud esitlejale seljale ja rinnale, lisaks rippus numbrisilt ka lehma kaelas. Kummalgi konkursil ei kohanud hobuseviisilist esitlust, kus esitleja kõnnib lõbusalt lehma kõrval. Esitleja ja esitletav on nagu üks agregaat, kus kumbki ei tee ühtegi samu teiseta.

Osnabrückis on toimunud ka virtuaalseid oksjone, kus ekraanilt võib näha hinnalist objekti ja tema vanemaid. Sel korral olid kohal 34 veist vanuses 3 kuust kuni esmakordselt poeginud lehmani. Oksjonärina töötas šveitslane Andreas Aebi, kes oskas juba rahunenud pakkujad uuesti „käivitada“ ja veel mõned sajad eurod pakutud hinnale lisada. Alghind kõikus 1700 ja 3000 euro vahel, pakku-

jaid polnud palju (pealtvaatajaid küll) ja lõpphind oli mõned sajad kuni paar tuhat eurot suurem. Kahel korral mindi hoogu. NH Bellissima (snd 3.03.06; i Braedale Goldwin, e Beauty) lõpphinnaks kujunes 10 000 eurot. Ta oli poeginud 19. mail (oksjon oli 6. juunil), toodang ei saanud otsustada, vaid põlvnemine. Isa hinnang ületas oluliselt praegu populaarset Lancelotti, aga ema põlvnemine ulatub USAsse ja tema 10 poega (Bellissima poolvenda) on seemendusjaamades USAs, Itaalias, Taanis, Saksamaal jm. Lubatud on 2500-eurone Holsteini Foorumi seemendusleping. Sama leping kehtis ka viiekuuse Hellmuth's Laurin Pledge kohta, emapoolne põlvnemine väga kõrgete (>93 p) välimikuhinnetega ja isa Den-K-Marshall LL Laurini kõrge aretusväärtus, tulemuseks 9900 eurot.

Kahel päeval toimus nelja tõu esindajate konkurs. Džörsi tõu esindus polnud suur, aga võitja Happy oli väga tasakaalus proportsioonide ning tugeva kinnituse ja mahuka udaraga lehm (fotod ka teistest võitjatest Tõuloomakasvatus 2/2008 tagakaane siseküljel). Öhtul müüdi ta oksjonil uuele omanikule, kuid tagasihoidliku (3400 eurot) hinnaga. Kahe esitlusklassiga oli šviitsi esindus. Võitja Violet oli mahuka kere ja tugeva kehaehitusega, hea piimatüübi esindaja.

Holsteinide konkurs kestis kaks päeva. Saksa punasekirjud holsteinid on olnud edukad kõikidel Euroopa konkurssidel, mustakirjud harvemini. 2006. aastal võttis võimu üle Šveits, võites nii punasekirjute kui mustakirjute lehmade konkursi. Kohal oli mustakirjute holsteinide 2006. a Euroopa tšempion Morandale Kite Bretagne, kes jäi teiseks, ja võitjaks tuli punasekirju holstein Descombes Kite Adriana (ka Šveitsist), kes oli 2006. a tšempioni tütar. Kui võitjad olid selgunud, läks lahti selline möll, et varju jääb ka Vormel-1 lõpp, vähemalt õhku (kindlasti ka suhu) voolanud šampuse poolest. Võitjalehmad elasid seda väga rahulikult üle.

Šveitsi lehmad paistavad silma mahuka ja nurgelise piimatüübi, tugevate jalgade ja laitmatu udarakuju ja -kinnitusega. Nooremate lehmade klassides võidutsesid saksa holsteinid.

Silvia Pallon 75

20. augustil täitus 75 eluaastat teenekal tõuaretajal ja loomakasvatusejuhil Silvia Pallonil. Ta töötas aastaid Põdrangu sovhoosi peazootehnikuna. Põdrangu kari oli tuntud üle Eesti ja kuulus vabariigis parimate hulka. Silvia Pallon oli üks esimesi zootehnikuid Eestis, kes asus julgelt kasutama holsteini tõugu pulle. Eriti häid tulemusi saadi Põdrangul USA-st 1975. aastal imporditud Grand-boy 3299 kasutamisel. Sihikindla töö tulemusena viis Silvia Põdrangu karja edukamate karjade hulka Eestis, saavutades majandi keskmiseks piimatoodanguks ligi 6000 kg lehma kohta.

1990. aastal alustas Silvia sünnitalu taastamist. Viljandimaal Pärsti vallas asuv Tüma talu kari on sellest ajast alates Eestis üks paremaid piimatoodanguga karju. Mitmel aastal on talu holsteini kari tootnud üle 9000 kg lehma kohta. Ta on väga entusiastlik aretushuviline ja kaasaraajaja veel tänagi, jagades õpetussõnu ja elutarkusi noorematele aretushuvilistele.

Foto. Põllumajandusministeeriumi osakonna nõunik Matti Piirsalu õnnitleb juublari
(T. Bulitko)

Õnnitleme ja soovime juubilarile tervist, jõudu ja vaimu- ning tahtmist kodutalu arendamisel ja karja aretamisel veel paljudeks aastateks.

Endised ja praegused tõuaretajad.

Leo Nigul – in memoriam

27.02.1928-28.08.2008

81. eluaastal lahkus meie seast tuntud seakasvatusteadlane, põllumajandusdoktor Leo Nigul. Ta oli pärit Järvamaalt Väinjärve vallast talupidajate perekonnast. 1953. aastal lõpetas ta Eesti Põllumajanduse Akadeemia zootehniku kvalifikatsiooniga ja asus tööle Viisu sovhoosi peazootehnikuna. 1955. aastast töötas ta Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku

Uurimise Instituudis (hiljem EPMÜ), 1961. aastast kuni pensionile siirdumiseni instituudi seakasvatuse osakonnas Kehtnas, jõudes vanemteaduri, juhtivteaduri ja sektorijuhataja ametikohani.

1959. aastal omistati talle põllumajandusteaduse kandidaadi ja 1994. aastal põllumajandusteaduste doktori kraad.

Leo Nigul on avaldanud töid seafarmide rajamisest isoleeritud pidamissüsteemil, sigade söötmise ja söötmete tehnoloogia uurimise ning seafarmide rajamise põhialuste väljatöötamise alal. Samuti on ta uurinud sigalate sisustamist, soojustamist, zoohügieeni ja teisi seakasvatusega seonduvaid probleeme.

Leo Nigul oli väga viljakas kirjamees, tema sulest on ilmunud ligi 350 kirjatööd. Hinnatud teadlasena oli ta oodatud lektor ja nõuandja vabariigi loomakasvatusspetsialistidele ja tippjuhtidele.

Leo Nigul oli mitmete komisjonide ja nõukogude esimees või liige. Oma tegevuse eest pälvis ta teenelise teadlase nimetuse ja oli riikliku preemia laureaat.

Leo oli inimene, kes oskas probleemidele läheneda sügavuti. Ta oli muhe, sõbralik ja särav vestluskaaslane, laia silmaringiga ning palju näinud ja kogunud inimene. Sellisena jääb ta kolleegide ja sõprade mälestustesse.

Aarne Põldvere ja Kalju Eilart

Toimetus:

Olev Saveli (peatoimetaja), 731 3455

Eha Lökk (toimetaja)

Aadress: Kreutzwaldi 1, 51014 Tartu

Keeleline korrektor: Silvi Seesmar

Küljendus: Alo Tänavots

Ajakiri ilmub 4 korda aastas:

märtsis, juunis, septembris ja detsembris.

Internet: <http://www.etll.ee/>

Trükk: OÜ Paar

Tartu sügisnäitus ja TÕULOOM 2008

Eesti maakarja Viss 2008 Loori
(omanik Enno Lohu)

Pjeträäni kuldid (omanik OÜ Pihlaka Farm, parim tõuaretaja 2008) on tähtsad ristandaretusprogrammis

Veiseliha kvaliteeti parandavad belgia sinised pullid
(omanik Leino Vessart)

Trakeeni täkk Moorion, jõudluskatsete võitja 2005
(omanik Heimtali HK OÜ, parim tõuaretaja 2008)

Töökas vutt
(omanik Ülo Pullisaar, parim tõuaretaja 2008)

Väsimatu miniloomade kasvataja Andrus Teemant

Tartu sügisnäitus ja TÕULOOM 2008

2008. aasta parimate tõuaretajate karikad

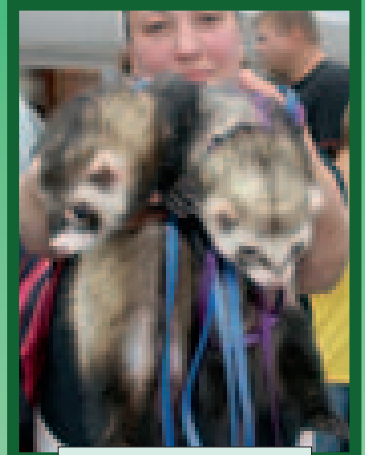
Kõikide veisetõugude edukas aretaja
Lea Puur autasustamisel

Publiku lemmik šetlandi poni
täkk Ninja (omanik Andrus Teemant)

Lüpsivõistluse võitis Merike Bankhoff,
I. Kallas mõõtis kitse minutilüpsiks 1,3 liitrit

Sõbralikud tuhkrud

Avati näitus „15 aastat ühistegelist tõuaretusorganisatsiooni Eestis“